Год. III. Мартъ и Априлъ Книга II.

Родопски напрѣдъкъ

Мѣсечно илюстровано списание
за
наука, обществени знания и народни умотворения.

Взаимнитѣ спомагания въ Родопитѣ.

(Битови бѣлѣжки и впечатления).

Въ първата книга на сп. „Родопски напрѣдъкъ“ отъ т. г. ний обѣщахме да запознаемъ читателитѣ съ друга битова чърта, характерна въ Родопскитѣ поселения, която тоже има широко и стабилно приложение въ живота и съ която тъй сѫщо изпъкватъ на лице дълбоко вкорененитѣ въ мирогледа на масата алтруистични чувства, макаръ че тая патриархална чърта има и своето не отъ малка важность социално-икономично значение въ живота изъ тия планини. Това сѫ взаимнитѣ спомагания, или както въ Родопитѣ ги именуватъ *межии*, *ангарии*, *попрелки* и др.

Всѣкждѣ, дѣто единичната личность се яви слаба, безсилна да извърши едно дѣло, което засегва личнитѣ нужди на сѣмейството, или група отъ обществото, тамъ изпъква на лице колективната помощь на окрѫжающитѣ, тъй щото взаимното спомагане е еднакво въ живота и нуждитѣ както спрямо единичната личность, толкова повече и спрямо нѣкое дѣло отъ обществена потрѣба и значение.

Въ едно село или махалчинка се яви нужда да си иматъ молитвенъ домъ — черква, джамия, мечетъ — то цѣлото поселение безъ разлика на полъ и възрасть безъ никакво външно принуждение или подкана се съгласятъ и съ общи сили заловятъ да наваксатъ липсата. Ако ли и тѣ сѫ слаби самѝ да извършатъ започнатото, тогава имъ се притичатъ на помощь и съсѣднитѣ селца и махалчини. Въ такъвъ случай всичкиятъ суровъ строителенъ материялъ се доставя даромъ отъ всички вкупомъ, работницитѣ майстори се тоже хранятъ даромъ подъ редъ отъ всички, тъй щото само за надницитѣ остава да се плаща въ пари. Обикновено въ празднични дни прѣзъ цѣлия день и въ дѣлнични сутринь рано и вечерь, когато частнитѣ работи могатъ да се скратятъ или прѣкъснатъ, се събиратъ всички и наносватъ дървета, дъски, камъни, плочи и др. Тамъ дѣто е нуждно прѣнасянето да става съ добитъкъ, стопанитѣ въ такъвъ случай отиватъ да помогнатъ и съ него.

Прѣзъ врѣме на построяване такава сграда цѣлото село като че свадбува, частнитѣ работи като че се приустановени и на всички грижитѣ и вниманието сѫ обърнати къмъ дѣлото. Въ опрѣдѣленото врѣме прѣзъ деньтъ тѫпаньтъ у помацитѣ, или гайдата у християнитѣ служи за сборенъ сигналъ. Съ веселби, шумъ и пѣсни се събиратъ всички и извършватъ потрѣбното, безъ да има нѣкой да роптае или придирва, че е извършилъ или донесълъ нѣщо повече, или че е прѣкъсналъ своята си спѣшна работа. И до кѫдѣ достига съзнанието да се изпълни единъ общественъ дългъ въ такива случаи, човѣкъ може да се убѣди отъ това, че често пѫти майката, която има бозайниче дѣте и нѣма какъ и съ кого да го остави въ кѫщи, понася го съ себе си, задѣнато въ люлчицата му на гърбътъ и съ него заедно отива да принесе своя трудъ въ общото дѣло. И прѣстарѣлитѣ и немощни старци и баби немогатъ да се помирятъ съ положението си отъ да не направятъ това, що могатъ. Често пѫти срѣщате прѣгърбавенъ старецъ или немощна отъ тяжестьта на годинитѣ бабичка да се навъртатъ около строещата се сграда и споредъ силитѣ си се мѫчатъ да хвърлятъ

по нѣкое камъче на работницитѣ. И това се прави съ пълно чувство и спокойна съвѣсть, че сѫ изпълнили ако и слабо своя общественъ дългъ.

По такъвъ начинъ сградитѣ въ Родопитѣ струватъ много евтино, защото не само че всичкиятъ строителенъ материялъ даромъ съ *межии* е доставенъ, но и храната на работницитѣ е даромъ отъ населението, което доброволно е събрало помежду си и̂ надницитѣ, що трѣбва да се платятъ.

По тоя редъ съ взаимни спомагания сѫ съградени и се съграждатъ всички общественни сгради въ Родопитѣ: черкви, училища, джамии, мечети, гробища, голѣмитѣ каменни мостове по рѣкитѣ, дългитѣ постлани съ камъни пѫтища и мн. др. И не само че постройката е станала съ общата взаимна помощь на всички, но и нейния бѫдещъ ремонтъ, украса и вѫтрѣшни нужди и покѫщнина тоже се дължатъ на колективната помощь, желание и воля на всички въ селото.

Но както е въ общественитѣ нужди, тъй и въ личнитѣ изпъкватъ тия взаимни спомагания, които не сѫ друго нищо, освѣнъ вкорененото чувство да се помогне и улесни въ една или друга посока ближния.

На единъ момъкъ, достигналъ възрасть да се задоми и устрои сѣмейство, първата му грижа е той самъ или родителитѣ му да му съградятъ кѫща. Въ такъвъ случай съсѣди, роднини, познати и съселяни съ *межия* му прѣнасятъ камънитѣ, дърветата, плочитѣ и даскитѣ. Ако зидаритѣ сѫ условени да се хранятъ отъ стопанина на постройката, то пакъ съсѣдитѣ и роднинитѣ ще ги викатъ подъ редъ на обѣдъ и вечеря, или ще имъ занесатъ тамъ. Съгради ли се кѫщата, пакъ всѣки гледа да подари на новия челядникъ—домовникъ кой каквото може. Единъ ще му подари сѫдъ, другъ нѣкоя друга покѫщнина и току видишъ съ колективната помощь се устроилъ и събралъ *новъ домъ*. Сѫщото е и при задомяването на мома, а особено отъ бѣденъ родъ: роднини, съсѣдки и съселянки, всѣка гледа да занесе нѣщо подаръкъ, коя прѣстилка, коя риза, коя кърпа, сѫдъ и др. такива, и току видишъ събрала и̂ се цѣла прикя.

Другаркитѣ ѝ пъкъ се събрали и ошили и приготвили и цѣлата и́ прикя — *дарове съ межия.*

Идватъ нѣкому госте и се лишава отъ извѣстни нѣща за приличното имъ посрѣщане и нагостуване било въ сждове, дреха, постелка, храна и др. п., съсѣдитѣ или роднинитѣ ще го улеснятъ съ потрѣбното безъ мисъль за негодуване или възнаграждение. Свършили се нѣкому храната въ кжщи, лишава ли се отъ обуща да отиде въ черква или посрѣщне нѣкой личенъ праздникъ или съборъ, сольта, пиперътъ и други т. се прѣкратили въ кжщи, въ селото дюкянь нѣма, или ако има, пари пъкъ нѣма да си купи, обръща се тогава къмъ съсѣда си или роднинитѣ си и никой не му отказва да му услужи въ случая. *„Ни врдщай кумшйеᵃта си“* казватъ въ Ахж-челебийско. *„Стйснат чилеᵃк, студѐн катȣ желеᵃзу,“* казватъ за нѣкого, който скжперничи и му се свиди да помогне на съсѣда си. Такива хора сж рѣдкость въ Родопитѣ, па и дѣто се случатъ, тѣ се ползуватъ съ едно видимо прѣзрѣние отъ другитѣ.

Въ полскитѣ работи пъкъ взаимното спомагане е най-обикновено и най-релефно. За косидба, прибиране сѣното, жътва, копань и др. т. стопанинътъ стига да опрѣдѣли день и разгласи за *межия*, и безразборно познати или не се събрали и извършили работата му безплатно. Въ помашкитѣ села межиитѣ се свикватъ и разгласяватъ съ тжпани, а въ християнскитѣ съ гайди. Прѣзъ цѣлия день работата каквато е, се кара усърдно, съ пѣсни и веселби, не я напущатъ и до късно вечерьта, додѣ я не свършатъ и най-послѣ се завръщатъ въ селото и домоветѣ си пакъ съ пѣсни и хорò. Когато единъ стопанинъ свика межия, то той става и моралния отговорникъ за всичко неприятно, което би се случило помежду свиканитѣ, които се отнасятъ къмъ него вѣжливо и съ почеть. Обаче никакви неприятности не се случватъ, защото, тоя който по една или друга причина или нарушение приличието даде поводъ и се *развали межията*, него не само че изолирватъ отъ всѣкакви други межии и сборове, но се излага и на общото прѣзрѣние.

Тоя, който събере, или му се съберать межия — ***да му измежоватъ*** **нѣкоя работа — длъженъ е само да**

нахрани събравшитѣ или да ги *погости* съ нѣщо, но ако е бѣденъ, и това не се гледа, защото въ такива случаи всѣки *межовникъ* и *межовница* сами си носятъ за себе си и храната.

Нѣкои хора, които иматъ голѣми имоти, свикватъ голѣми межии, състоещи отъ 100 — 200 души моми, жени и мѫже. Такива голѣми межии особено се свикватъ въ помашкитѣ села и тоя день е цѣлъ праздникъ въ селото, защото веселбитѣ и шумътъ сѫ голѣми. На такива межии и прѣзъ цѣлия день, когато се върши работата — косене, жътва и др. — тѫпанитѣ постоянно биятъ, гърмятъ съ пушки, пѣятъ и се надпѣватъ групи моми и момци. Въ такъвъ случай межиитѣ въ Родопитѣ носятъ характеръ и на публични увеселения наредъ съ хората и сборовете, дѣто ставатъ и залюбванията (аресванията) между момци и моми. Въ една Ахѫчелебийска народна пѣсня се казва:

’Унѝцине[а] са мѝлеаха,
Да дóйде[а] лé[а]ту пѝдзим’е[а],
Да са засбѝрат ме[а]жѐне[а],
Ме[а]жé не[а] и пупрéл’кине[а],
. . . .

Друга.

Мàле[а] ле[а] мѝла, мáле[а] ле[а],
Мен’ са на ме[а]ж’о[а] рўкали
Сас мѝж’уву-ну кóпе[а]ле[а]
. . . . (**помашка**).

Есеньта е тоже най-шумното и весело врѣме, защото тогава межиитѣ ставатъ въ селата. Царевицитѣ се бѣлятъ и жупятъ съ межии и подъ редъ прѣзъ всѣка 5-та или 10-та кѫща било денѣ или вечерь се чуватъ пѣсни, смѣхове, шумъ, свирни и веселби. Въ помашкитѣ села въ кѫщнитѣ межии не се допущатъ наедно моми и момци. Това се още пази и въ нѣкои затънтени български покраини, напр. въ нѣкои отъ Неврокопскитѣ села. Обаче въ българскитѣ села изобщо межиитѣ сѫ смѣсени: на единия край на кѫщата стоятъ момитѣ, а на другия, срѣщуположния, момцитѣ, но всѣкога при тѣхъ има и стари хора.

Прѣзъ зимнитѣ нощи съ межиитѣ се вършатъ и други домашни работи, особено текстилнитѣ: предене, влàчене вълна, конопъ, ленъ, памукъ и др. Нѣкои отъ тѣхъ наричатъ *попрелки* въ Ахж-челебийско, *сѣдѣнки* въ Рупчоско, ангарии въ Неврокопско, но всѣкога ставатъ въ кжщи, а никога не вънъ на открито, както сѣдѣнкитѣ въ полскитѣ села.

Съ една дума всѣка работа кжщна, или полска, за която се иска по-вече трудъ и по-дълго врѣме, се извършва чрѣзъ взаимнитѣ спомагания, тъй щото че нѣма току-речи работа въ живота на Родопскитѣ поселения, която да не се извършва съ колективната помощь на множина за въ полза на едного.

Въ нѣкои покраини, особено у помацитѣ, тая взаимна самопомощь е прѣвърната току-речи въ задруга, дѣто цѣло село подъ редъ задружно си извършва всички полски работи и улеснява нуждитѣ. Въ помашкото село Рибно, 100 — 120 кжщи, Неврокопско, селянитѣ си разпрѣдѣлятъ полската работа тъй: всѣки день или два цѣлото село извършватъ коситбата, или жътвата изведнъжъ на 3—4—5 кжщи и въ разстояние на извѣстно врѣме всѣкиму отъ селянитѣ ливадитѣ сж покосени, сѣното прибрано, нивитѣ пожънати и т. н. По сжщия редъ си извършватъ и копаньта, ораньта, наносянето дърва за прѣзъ зимата и всички други покрупни кжщни работи.

У помацитѣ всички тѣзи старинни патриархални обичаи и животъ сж по-силно спазени и почитани и по-широко разпространени, отколкото у българитѣ-християни. Въ нѣкои български по-голѣми и по-развити села, дѣто новитѣ вѣяния за живота и мирогледа на модното човѣчество сж почнали да си пробиватъ пжть и проникватъ, тѣзи хубави битови нрави и обичаи сж захванали да се изоставятъ и постепенно да изчезватъ, безъ да могатъ да ги замѣстятъ съ нѣщо друго, ако не по-хубаво и по-полезно, то поне еднакво значуще съ старото.

И когато човѣкъ вникне въ живота и тѣзи хубави бисери въ мирогледа на Родопскитѣ поселения, които тѣ тъй добрѣ сж спазили отъ своитѣ прадѣди, когато се взре и въ тѣхното умствено творчество, дѣто

всичко чисто, хубаво и полезно родопчанинътъ е облѣкълъ въ своята чиста народна поезия, ясно се вижда здравата, яка като канара сѣмейна и обществена стабилность, която прави, създава и закрѣпва силни нации, крѣпки държави, силни и физически, и нравствено.

Станимака 1905 год. **Ст Н. Ш.**

Срѣдно-Родопски овчари и кехаи [1])

(Обща характеристика до 6 Септемврий 1885 година).

Отъ В. Дѣчовъ.

I ОВЧАРИ.

Тѣлосложение. – Родопскитѣ овчари сѫ високи срѣдно 175 с. м. Мнозина отъ тѣхъ достигатъ на височина и до 183 с. м. Тѣлата на едни отъ тѣхъ сѫ прави като свѣщь, а на други сѫ свити малко на кръста (Широколѫшкитѣ) или при плещитѣ и врата (Чепеларскитѣ, Дерекьойскитѣ и Чокманскитѣ). Гърдитѣ на овчаритѣ сѫ четвъртити и малко изпъкнали напрѣдъ. Коремитѣ имъ се подбрати, а задницитѣ напротивъ сѫ много изпъкнали назадъ. Това е слѣдствие отъ тежкитѣ ножове, пищове и други нѣща, които постоянно носятъ на поясситѣ си и на които тежестьта се пада на коремитѣ имъ. Овчаритѣ сѫ извънредно кокалести, но мускулитѣ имъ не сѫ толкова развити, а пакъ съвсѣмъ рѣдчишъ се срѣщатъ затлъстели овчари. Лицата имъ сѫ съ правилни чърти, но сѫ възсуханави. Цвѣтътъ на кожата е възмургавъ. Мустацитѣ имъ сѫ гъсти и дълги. а вѣждитѣ малко надвесени надъ очитѣ. Чело широко и изпъкнало; погледъ правъ, бистъръ и проницателенъ. Рѫце и нозе дълги, съ широки и дълги длани и *ходила* (стѫпала). Ходъ гордъ и бавенъ (лѣнивъ). Ловкость почти никаква. Овчаритѣ като ходятъ, *клаткатъ се* и изглежда, като че тѣлата имъ сѫ хванати, т. е. като че сѫ направени отъ нѣкаква съвсѣмъ неподвижна материя. Освѣнъ това овчаритѣ стѫпватъ *троснато* (тежко) и това най-добрѣ се познава, когато ходятъ по потонъ (дъсчено дюшеме). Отъ овчарскитѣ стѫпки потонътъ се залюлѣва, и стъклата по прозорцитѣ треперать и звънтятъ. Гласътъ на овчаритѣ е *гърлестъ* (дебелъ) и силенъ, а говорътъ бавенъ и тежъкъ, но не толкова утекчителенъ.

Понеже овчаритѣ до като сѫ млади пасатъ само овце, а

---

[1]) Тая студия е допълнение къмъ студията „Срѣдно-Родопско овчарство“, помѣстена въ „Сборникъ за народни умотворения, наука и книжнина“, книга I (XIX). София. Държавна печатница 1903 година.

не вършатъ и друга тѣлесна работа, то сѫ *гившекъ* (отпуснати) и много лѣниви. Когато напуснатъ овчарството, тѣ мѫчно привикватъ да работятъ друга тѣлесна работа освѣнъ мандражилъкъ и касаплъкъ. Но инакъ сѫ здрави, защото добрѣ сэ хранятъ и правятъ *пехливанлъкъ* (боратъ се) и главно по голѣмата часть отъ живота си прѣкарватъ на откритъ въздухъ.

Гиздилни дрипи, дрехи. Срѣдно Родопскитѣ овчари, носятъ *чамбаси* (дълги коси),*) които достигатъ отзадъ до плещитѣ, а чйостишь и по надолу. Когато чамбаситѣ се разчешатъ, покриватъ цѣлия гръбъ и плещи. Чамбасътъ, гиздилнитѣ дрехи, такъмитѣ и въоръжението съставляватъ пълното гиздило на всѣки овчарь. Ако липсватъ нѣкои отъ тѣхъ, овчарьтъ не е добрѣ нагизденъ. Гиздилнитѣ дрехи се състоятъ отъ:

1) *Терликъ.* — Бѣла изкусно уплетена отъ самия овчарь *теръ иплична* шапка, която се надѣва на главата връзъ косата. Струва . . . . 6 гроша.

2) *Кюляфъ.* Плитка, но широка и дебела шапка, направена отъ яринева плъсть връзъ особенъ калъпъ.. Кюляфътъ се надѣва връзъ терлика, но малко назадъ къмъ тила, за да се види терлика около 2 с. м. отпрѣдъ на челото. Струва . 12 „

3) *Фесъ.* Плитъкъ, но широкъ, приличенъ на тасъ (мѣденъ сѫдъ), който се надѣва връзъ кюляфа тъй, че на послѣдния да се не вижда друго освѣнъ съвсѣмъ малка часть отъ дебелитѣ рѫбове. Струва . 12 „

4) *Шарфета* (чалма). Тънко изтканъ вълненъ платъ, боядисанъ съ черна боя, дългъ 1 $^1/_2$ — 2 метра и широкъ 15—20 с. м. Шарфетата се засуква и навива на обрѫчъ около феса. Струва . . . 18 „

5. *Риза.* Отъ бѣлъ конопенъ платъ, съ много широки рѫкави отъ памученъ домашенъ платъ; по дължината на плата и рѫбоветѣ на рѫкавитѣ има жълти *кенаре* и копринени *кафезе и кукли* (единъ видъ домашна тантела). Послѣднитѣ се работятъ съ игла (шевъ). Струва . . . . 12 „

6. *Забунь.* Единъ видъ жилетка безъ рѫкави, отъ черна боядисана аба съ много телени *скопце* (копчета) отпрѣдъ и обточенъ съ черъ гайтанъ вратникъ. Забуньтъ се носи връзъ ризата. Струва . . . . . 50 „

7. *Ферменя* (*клашникъ, шутакъ*) безъ рѫкави отъ *кичена* (китена) черна аба съ закрѫглени крайща и обточени съ ивици отъ синя аба (безъ гайтанъ). Носи се връзъ забуня. Струва . . . . 40 „

8) *Дуламо.* Съ рѫкави отъ черна аба, ошита съ 1 топъ черъ гайтанъ. Около яката на доламата е пришита и обточена съ гайтанъ синя аба, спусната къмъ гърба, която има форма на хуния или круша,

*) Отъ 20 годнни насамъ овчари съ чамбаси сѫ вече рѣдко срѣщатъ.

съ завити отпрѣдъ на гърдитѣ краища. Тая фигура се нарича *умузлукъ* (раменникъ). На краищата на всѣки ржкавъ има други фигури, направени отъ гайтанъ и прилични на малки стъклени солници. На лактитѣ сж направени гайтанени *кулчеци* (лакатници) Доламата се носи връзъ ферменята и само когато врѣмето е студено (лѣтѣ овчаритѣ ходятъ по ржкави). Доламата струва . . . . 65 „

9) *Шалваре.* Гащи широки отъ черна аба, ошити съ половинъ топъ гайтанъ безъ крачоли, съ джебове обшити тоже съ гайтанъ. Носятъ се връзъ бѣлитѣ долни гащи. Струватъ. . . . . 90 „

10) *Калчете.* Калцуни отъ бѣла аба, обточени съ червенъ гайтанъ съ закржглени и не много дълги капаци, които се закопчватъ отзадъ съ единъ чифтъ телени копчета. Струватъ . . . . 40 „

11) *Терлици* отъ бѣла аба, обточени тоже съ черенъ гайтанъ. Носятъ се на ходилата връзъ копчетата. Струватъ . . . . 12 „

Аленъ (червенъ вълненъ *поясъ*). Завива се на кръста връзъ *прѣвраткитѣ* (учкурлука) на шалваритѣ и връзъ политѣ на забуня. Струва . . . . 50 „

13) *Калеври.* Папуце отъ черъ сахтиянь, обточени отпрѣдъ по ржбоветѣ съ широки ивици отъ червенъ мешинъ. Отзадъ на петата калевритѣ иматъ *петелка* (единъ видъ опашки) отъ навосчени и осукани памучни (папукчийски) конци. Струватъ . . . . 30 „

Цѣлата прѣмѣна струва. . . . . 437 гроша

Или около 80 лева сегашни пари.

Такива сж гиздилнитѣ дрехи на Срѣдно-Родопския овчарь. Съ тѣхъ се облича само по праздници, когато дойде въ село отъ планинитѣ. Освѣнъ годишнитѣ дрехи, овчарьтъ се нагиздюва и съ други нѣща. Прѣзъ едната страна на чалмата прѣкарва часть отъ чамбаса, който се развѣва въ въздуха, а отъ другата страна на чалмата *закичва варакосана* китка, съставена отъ *босилекъ*, *самаротка*, *невенъ*, *коминига*, *карамфилъ*, *бабушка*, *турчинъ*, *фасулювица* и други цвѣтя. На пояса спасва новъ червенъ или черенъ силяхлъкъ, съ лъскави *пулове* по него. На силяхлъка запасва пищова, *каракулака* (голѣмия ножъ) и харбията. На силяхлъковата тасма и другитѣ кожани пояси овчарьтъ окачва *ахламарника*, *крушомарника*, пиринченитѣ *паласки*, *угнивото* и всички други нѣща. които сж по нови и лъскави. Прѣзъ рамото и гърдитѣ окачва нова талатинена паласка съ лъскави пулове на тасмата ѝ. Лѣтѣ овчарьтъ не носи дуламата, а ходи *по ржкаве* да се виждатъ широкитѣ бѣли и шарени ржкави на ризата. На ржцѣтѣ си (пръститѣ) овчарьтъ носи по нѣ-

колко *лѣти* (*излѣени*) и *бурмалѧ* сребърни пръстени. Ако пръстеня е само единъ, носи се на *кутлека* (на малкия тънъкъ пръстъ.*)

Душевни и умствени качества.

Родопскитѣ овчари сѫ хладнокръвни и спокойни. Тѣ се лесно не раздразнюватъ, но и когато се раздразнятъ, самообладанието ги не напуща. Съвсѣмъ рѣдчишь се е случвало, щото овчарь въ срѫднята си да стори нѣкоя голѣма пакость, каквото напримѣръ: нараняване, убийство и пр. Другитѣ отличителни качества, които сѫ присѫщи на Родопскитѣ овчари, сѫ тѣзи: храбрость, опоритость, инатъ, откровеность, разсѫдъкъ правиленъ, пямять силна, но и тритѣ послѣдни качества не сѫ обработени. Съвсѣмъ малцина отъ овчаритѣ сѫ *полуграмотни* (за истинска грамотность нито дума може да става). Деветь десети отъ овчаритѣ сѫ съвсѣмъ неграмотни, но не сѫ толкова невѣжи. Въ религиозно отношение овчаритѣ тоже стоятъ на долна стѫпень. Наистина, тѣ съблюдаватъ много формалности (кръстятъ се, палятъ свѣщи, постятъ и пр.), но истинска набожность у тѣхъ нѣма. Молитви не знаятъ, а отъ евангелието и другитѣ черковни книги само това помнятъ, което сѫ слушали въ черквата, когато сѫ били малки дѣца. Овчаритѣ сѫ доста суевѣрни. Тѣ вѣрватъ въ прѣдсказванията на сънища, кучета, овци, плешки, слънце, звѣзди и пр. Увѣрени сѫ, че по планинитѣ има самодиви, които сѫ злѣ настроени спрямо тѣхъ. Споредъ понятието на овчаритѣ, *юдитѣ* сѫ *духове* (вѣтрове) и чйостишь се явяватъ въ образитѣ на моми, за да ги изкушаввтъ и послѣ да ги смазватъ, разкѫсватъ и вдигатъ въ облацитѣ. Овчаритѣ, които инакъ сѫ храбри и безстрашни, отъ юдитѣ се страхуватъ. Лѣтѣ по планинитѣ, когато се появи силна вихрушка и вдига нагорѣ въ небесата цѣли дървета, клонове, трѣва и други прѣдмети, овчаритѣ плахо поглеждатъ къмъ вихрушката и казватъ *„юда се сви“* и си шепнатъ: *„змие ма е рудила и отъ кучка прѣсник сам сел (бозаѣлъ)“*. За завардване отъ изкушенията и пакоститѣ на юдитѣ, овчаритѣ носятъ въ паласкитѣ си чесновъ лукъ, *пелинъ* и *вратика*, но и при тия прѣдпазителни срѣдства, благодарение на овчарската довѣрчивость и изкренность, юдитѣ пакъ успѣватъ да умъртвяватъ Родопскитѣ юнаци. Борбата на овчаритѣ съ юдитѣ по планинитѣ е възпѣта въ много пѣсни. Гласътъ на тия пѣсни е жаленъ, почти плачевенъ. На годежи, свадби, сѣдѣнки и овчарски събрания момитѣ и овчаритѣ безъ друго ще изпѣятъ и слѣдующата и други пѣсни:

* Много отъ овчарскитѣ накити въ сегашно врѣме сѫ изоставени.

Да знаиш, майчю, да знаиш, *)
Каква сам мума загалил
На ворх Пиринска планина,
На день ми пу дважь духода,
Пу две ми китки дуниса,
Наще *ми пу трижь духода*,
Пу три ми китки дуниса,
Пу три червени ебалки,
Ала хи дворе ни знаем,
Ни дворе, майчю, ни порти.
— Питай е, сину, питай е,
Ут де ти са ще казува,
Чие ще да е дащере.
— Питах е, майчю, питах е,
Ала са на смех[1]) казува.
Адножь са каже ут Изник.[2])
Другушь са каже ут Заник.[3])
Дене са, майчю, казува
Ут гулемуну Райкуву,
Кехайова е дащере.
Наще са, майчю, казува
Ут ворх Пиринска планина,
Хайдут Колюва, дощере.
—Синулю, я мой, сину лю,
Ела ти майка саберѐ
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига;
Да ти хи вшием, сину лю,
В калпакан и поесене,
Че иди, сину, при нее
На ворх Пиринска планина;
Аку та близу наближи,
Чи си е мума хубава,
Пак ку делеку пубегне,
Чи ми е юда Пиринска.
Стана му майка посабра
Ут девет, гори гуруцвет,
Ут девет, момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига,
Че му ги майка зашила
В калпакан и поесене.
А га си Студен утиде
На ворх Пиринска планина,
Мума делеку пубегна,
И си Студену думаше:
—Форли, Студене, калпакан,
Калпакан и поесене,
Тугав ща близу да дойда,
Да ти, Студене, донесам
Зелен Пирински здравечек,
Здравечек китка червена.„
Студян са мамка,[4]) пудмами,
Свали червени поесе,
Фарли калпакан на земе,
Тугав гу мума наближи,
Наближи приз корст пригребе;
Ут земьона гу вдигаше
На небуну гу качеше,
Ут небену гу свалеше,
На земьона гу спускаше
И си Студену викаше:
— Да си ти кажемъ, Студене,
Чие е майка по хитра,
Как са, Студене, сабира
Ут деветь гори гуруцвет,
Ут деветь момски градини
Пелинен и вратикана
И белана куминига

Слушана въ Чепеларе.

---

*) Въ пѣснитѣ запазваме правописътъ, както сѫ обнародвани и въ другата ни студия въ М. Сб. кн. XIX.
Б. Ав.

Разправкя съ арнаути, челеци, разбойници и др.

Пѫтьтьна арнаутитѣ, които каратъ овце и другъ добитъкъ отъ Албания и Македония за Одринъ и Цариградъ, е прѣзъ Бѣломорската равнина. При прѣминаването на арнаутскитѣ джелепски овце прѣзъ Ениджениско, Родопскитѣ овчари често се срѣщатъ съ арнаутитѣ. Послѣднитѣ каратъ овцетѣ си пасещимъ и слѣдователно спиратъ се на къшлитѣ, които сѫ наети отъ Родопски кехаи. Нашитѣ овчари недопущатъ арнаутскитѣ стада да се за-

стояватъ на пашитѣ, а отъ това се пораждатъ спрѣчквания. Всички знаятъ, че арнаутитѣ скоро се докачатъ и за малка обида вадятъ пищоветѣ и ножоветѣ си. Такова нѣщо се случва и при спрѣчкванията имъ съ Родопскитѣ овчари, но послѣднитѣ не оставятъ да се надвиятъ, а всѣкога излизатъ побѣдители. Много арнаутски трупове сѫ останали въ блатата, якантиитѣ (водитѣ) и горитѣ по Бѣломорската равнина. Родопскиятъ овчарь, когато му се случи да има разправия съ арнаутинъ, постѫпва тъй: първо поканва арнаутина — пастирь да се махне съ овцетѣ си отъ пашата. Ако виновниятъ приеме, работата се свършва мирно даже и приятелски, но ако арнаутинътъ се противи, нашиятъ овчарь се мѫчи да го разсърди и за да постигне това, отива при арнаутското стадо и го гони отъ пашата. Арнаутинътъ кипнова отъ ядъ и заплашва родопчанина. Послѣдниятъ наближава арнаутина, каже му нѣкоя груба приказка и чака. Арнаутинътъ още по-вече се разсърдва и се хваща за пищова. Въ сѫщата секунда нашиятъ овчарь вдига гегата, *халосва* арнаутина по рѫцѣтѣ и главата и го повалява на земята. По-нататъкъ работата зависи отъ поведението на арнаутина. Ако послѣдниятъ се подчини, овчарьтъ му обира орѫжието, пропѫжда него и стадото му отъ пашата и борбата съ толкова се свършва. Но ако арнаутинътъ и слѣдъ като е падналъ на земята поиска изново да продължи борбата, овчарьтъ го добива съ гегата, обира го и му *защупва* тѣлото въ нѣкой гьоль и пропѫжда арнаутскитѣ овце далечъ отъ своята *юрия*. Въ случай, че арнаутитѣ сѫ нѣколцина, нашиятъ овчарь ги не закача, но оставя овцетѣ си и отива да търси други овчари, негови другари и приятели. Събраната на бърже дружина се разправя съ нѣколцината арнаути, както и единочния овчарь. Такива борби ставатъ по-вечето нощѣ, тъй като овцетѣ се пасатъ, речи, прѣзъ цѣла нощь. Денѣ Родопскитѣ овчари се разправятъ съ арнаутитѣ по сѫщия начинъ, както и нощѣ, но нѣкакъ по прѣдпазливо. Въ случай, че всичко извършено е забѣлѣзано отъ турци и други чюжди хора, *виновнитѣ* овчари съобщаватъ на кехаята, а послѣдниятъ на полицията. Но арнаутитѣ рѣдчишъ правятъ давия. За всѣко сторено зло тѣ се мѫчатъ да си отмъстятъ, но и това рѣдчишъ постигатъ. Арнаутитѣ мѫчно могатъ да украдатъ Родопски овци, но Родопскитѣ овчари крадатъ много арнаутски. Освѣнъ проходещитѣ арнаути по Бѣломорската равнина, сноватъ и други тѣхни сънародници въ качеството си на пѫдари, бекчии, сеизи на търговци, аги и пр. Понѣкога се появяватъ и въ малки разбойнически чети. Нашитѣ овчари лесно се разправятъ и съ тѣхъ. Съ бекчиитѣ и пѫдаритѣ иматъ работа, когато отиватъ по лозята и бахчиитѣ да крадатъ грозде, дини и други плодове. Въ такъвъ случай, ако арнутинътъ — бекчия не остави овчаритѣ свободно да си наберать каквото сѫ пожелали, гегата ще свърши всичката работа, и то прѣди арнаутинътъ да е успѣлъ да си измъкне пищова или да нагласи пушката. Съ по малко думи казано, Родопскитѣ

овчари много лесно се разправятъ съ лютитѣ арнаути и то благодарение на тѣхното хладнокрьвие, неустрашимость и присѫтствие на духа въ критическата минута.

Освѣнъ арнаутитѣ по Бѣломорската равнина, особено задъ Кара-су, въ Коджа-орманъ, сноватъ и други панти, наречени *челеци*. Послѣднитѣ сѫ едно плѣме смѣсъ отъ потурчени българи и гърци и истински турци. Челецитѣ живѣятъ въ 30—40 малки села, разположени по странитѣ отъ десния брѣгъ на р. Кара-су (Мѣста). Тѣ сѫ бѣдни, свирепи и истински разбойници. Поминватъ се главно съ кражби и други хаирсъзлъци. Родопскитѣ овчари, особено Широка-лѫчани, които наематъ кѫшли въ Коджа-орманъ, чйостишь се срѣщатъ съ челецитѣ, но послѣднитѣ винаги биватъ надвити. Широка-лѫчани не допущатъ да имъ се украдатъ брави отъ челецитѣ, защото тѣ сѫ по *панти* и отъ самитѣ челеци.

Лѣтѣ по планинитѣ овчаритѣ се срѣщатъ и съ други разбойници, но отношенията имъ съ тѣхъ сѫ по-други. Разбойницитѣ се явяватъ при тѣхъ само за да се нахранятъ и да си зематъ храна за единъ два дни, но не и съ друга цѣль. Овчаритѣ, като знаятъ това, нахранватъ пантитѣ съ *качамакъ* и млѣко, по нѣкога и съ чеверме и ги изпращатъ мирно. Но ако пантитѣ се покажатъ *лоши*, овчаритѣ се разправятъ съ тѣхъ както и съ арнаутитѣ и челецитѣ. Мнозина овчари завръзватъ истинско приятелство съ прочути разбойници и разбойнически главатари. Често пѫти *приятелитѣ си помагатъ* било съ пари или съ друго нѣщо

Крадене.

Почти всички Срѣдно-Родопски овчари крадатъ, но кражбитѣ имъ не се простиратъ далечъ, т. е. не сѫ професионални крадци. Изпърво *малешинитѣ* (5) *се упражняватъ* да крадатъ палдъми отъ конетѣ и мулетата. Малешинитѣ срѣзватъ откраднатитѣ палдъми на тасми. Послѣднитѣ замѣстватъ козиневитѣ връви на царвулитѣ. Като усъвършенствуватъ краденето на палдъми, младитѣ овчари се упражняватъ въ крадене на отдѣлни брави за чеверме. Слѣдъ това овчаритѣ могатъ вече да крадатъ по 10—20 брави наведнажъ и по цѣло говедо. Срѣдно-Родопскитѣ овчари сѫ измислили и наредили различни системи за крадене овце и говеда. Ний ще опишемъ по-главнитѣ отъ тѣхъ, които сме узнали и научили отъ мнозина приложители и практици по тая часть.

Дневни кражби.

1). Ако прѣзъ деньтъ въ стадото незабѣлѣжено се е намѣсила овца отъ чуздо стадо, овчарьтъ, щомъ я съгледа и види чия е, рѣшава какво да я прави: дали да я изяде, или да си я повърне на овчаря, отъ чието стадо се е намѣсила. Ако рѣши послѣдното, чака да я потърсятъ или самъ съобщава на другия овчарь, че има намѣсена овца, но ако рѣши да я изяде, заколва

я прѣзъ деньтъ или прѣзъ нощьта въ нѣкоя гора, одира я, месото *упица* на чеверме, кожата закопава въ земята, а *дребното* (черва, търбухъ и пр.) хвърля на кучетата.

2). Овчарьтъ като съгледа, че нѣкое стадо пасе въ нѣкоя гора, примъква се скришомъ въ гората, потаява се на затулено мѣсто и чака сгоденъ случай *да закачи* (открадe) нѣкой бравъ. Щомъ бравътъ му влѣзе въ ржцѣтѣ, спина го съ връвчица и го оставя на нѣкое затулено мѣсто и скришомъ си излива отъ гората. Крадецътъ отива прѣзъ нощьта въ гората, задига бравътъ и го занася въ друга по-далечна гора. Тамъ той заколва бравътъ, наклада огънь на затулено мѣсто и *изпица* бравътъ на чеверме. Послѣдното туря въ чантата и при зори се отправя за ятака на своето стадо. Като наближи ятака, скрива чевермето въ нѣкоя отдѣлна ела или горица и се явява прѣдъ малешината въ положението „нито лукъ ялъ, нито на лукъ мерише". Прѣзъ деньтъ или слѣдующата вечерь овчарьтъ зема по малко отъ чевермето и го яде заедно съ малешината. Послѣдниятъ яде и мълчи. Овчарьтъ строго му заржча да не съобщава на никого, че е ялъ чеверме.

3). Ако овчарьтъ забѣлѣжи прѣзъ деньтъ, че 5 – 6 брава не забѣлѣжено сж се отдѣлили отъ чуждо стадо, тоже незабѣлѣжено ги вкарва прѣдпазливо въ нѣкоя гора, гдѣто ги изколва или пъкъ ги оставя живи и прѣзъ нощьта ги *проточва* на нѣкждѣ и продава чрѣзъ свои приятели-ятаци.

Нощно крадене, когато овцетѣ пасатъ.

4). Ако чуждото стадо още пасе, овчарьтъ се промъква въ нѣкоя горица или храсте и чака стадото да наближи. При първия сгоденъ моментъ крадецътъ хваща единъ бравъ и безшумно избѣгва съ него. Но за да го не усѣтятъ овчаритѣ и кучетата и за да се не *плахнатъ* овцетѣ, овчарьтъ, когато наближава стадото, върви срѣщу вѣтъра. Ако той върви въ една посока съ вѣтъра, овцетѣ и кучетата ще го усѣтятъ по дъхътъ му, и овцетѣ ще се *плахнатъ*.

5). Ако 2 – 3-ма крадци пожелаятъ да украдатъ 20 — 30 овце изведнъжъ, наближаватъ по споменатия начинъ разпръснатото стадо и задѣлятъ на страна, колкото могатъ овце. Послѣ бързо ги подкарватъ къмъ мѣстото, гдѣто ще ги колятъ. Но ако стадото не е много разпръснато и мжчно може да се задѣли една часть отъ него, крадцитѣ вършатъ слѣдующето: хващатъ мълкомъ само една овца, връзватъ на опашката ѝ надута кожа или голѣма *лѣлка* (кратуна) и слѣдъ това я пущатъ въ стадото. Овцата съ кожата или съ лѣлката се подплашва и тича насамънататъкъ; отъ това силно се подплашва цѣлото стадо и се разпръснова много на широко изъ полето, като се раздробява на много части. Овчаритѣ се впущатъ на четири страни да съберaтъ стадото, но въ това врѣме крадцитѣ задѣлятъ една часть овце и ги подкарватъ на нѣкждѣ. Отъ тая метода за крадене

най-много страдатъ арнаутскитѣ овце, които сж по-плахи отъ Родопскитѣ.

Крадене лѣтѣ и нощѣ отъ ятака.

6) Крадецътъ напълнюва една торба не угризани кокали и върви къмъ ятака. Върви пакъ срѣщу вѣтъра или перпендикулярно къмъ него. Когато наближи овцетѣ, ако кучетата го не усѣтятъ, хваща единъ бравъ и бѣга; но ако кучетата го усѣтятъ, той имъ хвърля кокалитѣ и съ това ги залъгва и заставя да не лаятъ. Когато кучетата съвсѣмъ млъкнатъ, крадецътъ хваща бравъ и бѣга.

7). Крадецътъ разтопява лой и сипва въ дървена паница. (Лойта скоро не се състинва въ дървени сждове). Слѣдъ това крадецътъ зема паницата съ лойта и приближава ятака. Кучетата, щомъ усѣтятъ, безъ да лаятъ, заслѣдватъ крадеца. Послѣдниятъ се връща назадъ и мами кучетата. Когато поиздалечи отъ ятака, разлива лойта по земята на широко пространство. Лойта веднага се състинва. Кучетата веднага се залавятъ да ближатъ полоената земя. Въ това врѣме крадецътъ спокойно се връща на ятака и подбира колкото може овце.

Крадене зимѣ и нощѣ отъ гермитѣ.

8). Ако близо до гермата нѣма вода, крадецътъ приготовлява качамакъ или топки тѣсто съ извънредно много соль. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Като ги усѣтятъ кучетата, хвърлятъ имъ качамака или тѣстото и се оттеглятъ на страна. Кучетата, като изядатъ много солената храна, слѣдъ 10—20 минути се разпръскатъ изъ полето да търсятъ вода. Въ това врѣме крадцитѣ наближаватъ гермата и задигатъ по единъ бравъ. Но ако искатъ да украдятъ повече овце, употрѣбяватъ слѣдующето срѣдство: крадцитѣ отварятъ вратата иа гермата, или ако това е не удобно, отварятъ дупка на плета, като подигнатъ на горѣ часть отъ самия плетъ. Слѣдъ това закачватъ на единъ прътъ вулия, въ която има соль и брашно (*обърка* (6), кърмило). Единъ крадецъ провира кърмилото прѣзъ отворената дупка и го насочва къмъ овцетѣ. Най-ближниятъ бравъ, като усѣти кърмилото, дохожда до него и захваща да яде. Въ това врѣме крадецътъ тегли полекичка назадъ вулията, а овцата го слѣди и излиза прѣзъ дупката. По тоя начинъ крадцитѣ могатъ да извадятъ колкото щатъ овце, безъ да се сплаши стадото и безъ да ги усѣтятъ овчаритѣ. Изваденитѣ овце се подкарватъ мълкомъ къмъ мѣстото, гдѣто ще се колятъ. Крадцитѣ винаги смѣтатъ да украдатъ тъкмо 50 (една *еллия*). Това правятъ, за да не може скоро да се усѣти кражбата. Както видѣхме по напрѣдъ (гледай Сборникъ за Нар. Умотв. кн. I XIX), овчаритѣ броятъ до 50 и сетнѣ събиратъ еллиитѣ. При броенето на овцетѣ, ако общото количество се е намалило съ 3—5 или 15 брава, брое-

цътъ веднага ще разбере, че толкова брава липсватъ; но ако количеството е намалено съ 50 брава, броецътъ се заблуждава. Въ такъвъ случай той си помислюва, че овцетѣ сѫ тъкмо толкова, колкото сѫ били при прѣдпослѣдното броене, но само че е пропусналъ да отбѣлѣжи една *еллия*. Ако стадото, отъ което сѫ откраднати 50-тѣ овце, е много голѣмо, кражбата скоро не може да се познае. Само слѣдъ 1—3 прѣброявания ще се усѣтятъ липсалитѣ овце, но до тогава украденитѣ овце сѫ вече изклани и сторени *сазма* или пъкъ сѫ проточени на нѣкѫдѣ.

9). При крадене отъ гермята, ако близо има вода и не е възможно кучетата да се отдалечатъ съ солена храна, крадцитѣ залъгватъ послѣднитѣ съ други срѣдства. Най-много се употрѣбява това: крадцитѣ напълнюватъ нѣколко волски или биволски рога съ лой. Слѣдъ това наближаватъ гермата. Кучетата, щомъ усѣтятъ крадцитѣ, спущатъ се къмъ тѣхъ. Послѣднитѣ отстѫпватъ, а кучетата вървятъ слѣдъ тѣхъ. Когато кучетата се отдалечатъ отъ овцетѣ, крадцитѣ имъ хвърлятъ пълнитѣ рогове съ лой да се залъгватъ, а сами наближаватъ гермата и изваждатъ колкото могатъ овце. Кучетата лесно немогатъ да извадятъ и изядатъ лойта отъ роговетѣ, затова и много се маятъ и залисватъ на мѣстото, гдѣто сѫ отдалечени.

10) Когато прѣминаватъ прѣзъ Енидженското поле арнаутски овце и други джелеплици за Цариградъ, Родопскитѣ овчари крадатъ отъ тѣхъ и по слѣдующия начинъ: изкопаватъ тѣсни но дълбоки ями на нѣколко мѣста, прѣзъ които минаватъ стадата. Връзъ ямитѣ турятъ много тънки клоне, шума и трѣва. Връзъ послѣднитѣ посипватъ соль и брашно. Арнаутскитѣ овце вървятъ пасещимъ, и отдѣлни брави, като усѣтятъ сольта и брашното, дохождатъ надъ ямитѣ да ближатъ, но съ тежината си тѣ продънватъ слабата покривка и падатъ въ ямитѣ, безъ да ги видятъ пастиритѣ. Слѣдъ изминването на стадата нашитѣ овчари отиватъ при ямитѣ и прибиратъ находещитѣ се въ тѣхъ овце.

Крадене говеда.

Въ Енидженското поле изъ орманитѣ пасатъ многобройни говеда въ полудиво състояние. Тия говеда сѫ собственость на Ксантийскитѣ и Енидженски беeве. Говеждитѣ стада се само надзираватъ, но се не пазятъ отъ особени говедари. Зимѣ и лѣтѣ тѣ свободво си ходятъ и се плодятъ изъ орманитѣ. Когато нѣкой бей има потрѣба отъ нѣколко крави или волове, праща ратаитѣ си да уловятъ отъ стадото му потрѣбното количество. Улавянето става съ *кеменци* (наключени вѫжета) или съ запиране цѣлото стадо въ нѣкоя ограда. Тоя, който ще лови полудиви говеда съ кеменкъ, възсѣда бързъ конь, зема въ рѫката си кеменкя и се впуща слѣдъ стадото да го гони. Когато стигне нѣкое говедо, което е потрѣбно, хвърля кеменкя връзъ

него, тегли вжжето и по тоя начинъ го връзва било за рогата или краката. Слѣдъ това слиза отъ коня, затѣга добрѣ животното съ вжжето и го води при другитѣ питомни говеда.

Родопскитѣ овчари, особено тия, които пасатъ овце по къшлитѣ изъ Коджа-орманъ, много крадатъ говеда. Малкитѣ говеда хващатъ съ кеменци, а едритѣ застрѣлватъ съ пушки. Овчаритѣ, като убиятъ нѣкое говедо, приколватъ го, удиратъ го и кожата срѣзватъ и употрѣбяватъ за царвули. Коленето аговски говеда въ Енидженското поле и Коджа-орманъ е обикновено нѣщо на Родопскитѣ, особено Широколжшкитѣ овчари. Тая кражба тѣ извършватъ съвсѣмъ свободно, безъ да се страхуватъ отъ нѣкого. Въ случай, че агата се научи, кой е извършилъ кражбата, ще смъмре виновника и ще го застави само да му плати говедото. По-голѣмо наказание нѣма.

Освѣнъ овце и говеда Родопскитѣ овчари крадатъ и риба отъ далянитѣ, но това рѣдчишъ се случва. По често тѣ навлизатъ въ чужди градини и лозя да beратъ овощия, дини, грозде и др. плодове. Но тия дребни работи овчаритѣ не считатъ за кражба. Овчарскитѣ кражби по-нататъкъ се не простиратъ. Овчаритѣ ненападатъ пжтници, не обиратъ търговци и не убиватъ хора за пари и другъ обиръ. Когато крадци нападнатъ стадата имъ, тѣ ги прогониватъ съ оржжие въ ржка; но когато сами отиватъ да крадатъ чужди овце, не нападатъ овчаритѣ. Ако сполучатъ мълкомъ да украдатъ овца, добрѣ, но ако ги усѣтятъ и подгонятъ, гледатъ да се спасатъ съ бѣгане. Само въ краенъ случай, ако пазителитѣ на стадата ги *загащятъ* (заобиколятъ) и наближатъ, тѣ, за да се отбранятъ, изваждатъ оржжието си и се борятъ.

Истинскиятъ Родопски овчарь никога не краде и коли овце отъ стадото, което пасе. Само съ позволението на кехаята или господаря си той може да заколи здравъ бравъ за себе си. Но ако на ятака дойдатъ разбойници и панти и поискатъ бравъ, овчарьтъ, за да имъ угоди, хваща чийто и да е бравъ, но затова е длъженъ да обади на господаря си.

Родопскитѣ овчари чйостишъ се спрѣчкватъ помежду си и то повечето за прѣдѣлитѣ на пашата, но послѣдствията отъ тия спрѣчквания не сж твърдѣ лоши. Убийства при спрѣчкванията не ставатъ. Обикновено овчарьтъ, който надвие, набива надвития или пъкъ взаимно се набиватъ и си оскубатъ по малко косми отъ чамбаситѣ на главитѣ и по-вече нищо.

Народность и патриотизъмъ. — Срѣдно-Родопскитѣ овчари иматъ смутно понятие за своето произхождение и старото българско царство. Тѣ вѣрватъ, че въ много далечно врѣме Родопитѣ, Енидженското поле и другитѣ околни земи сж били *Казълъ-алмо.* За *Римъ-папа* се говори и вѣрва, че билъ извънредно едъръ и вѣчно живѣлъ, т. е. не умрѣлъ. Отъ старость Римъ папá немогълъ да си повдига клепкитѣ на очитѣ, та когато

искалъ да *гльода свѣтосъ*, заповѣдвалъ да му *повдигатъ клепкитѣ съ вила.*

Когато Римъ папа се оттеглилъ въ Казълъ алма „въ Уруменли“ (а слѣдователно и въ Родопитѣ), зели да сѫдятъ други царе: *Джинъ евисъ, горци и болгаре.* Кой е съградилъ *Мюсюллине калеси* и *Бурукале* *) между Родопскитѣ овчари има прѣпирня. Едни казватъ, че тия калета ги е градилъ *Римъ папа*, а други оспоряватъ това и твърдятъ, че сѫ градени отъ *Джинъ евисъ.* Има и една трета, впрочемъ малка партия, която се напъва да доказва, че калетата сѫ градени отъ Крали Марко и царь Костадина. Овчаритѣ сѫ убѣдени, че Крали Марко и царь Костадинъ сѫ български царе. Когато турцитѣ дошли въ *Уруменли*, царь Костадинъ се борилъ много години съ тѣхъ, ала най-сетнѣ жена му, която била гъркиня, сторила *муртатлъкъ* (прѣдателство), и турцитѣ разбили царь Костадина и му прѣвзели царщината. Овчаритѣ се надѣватъ, че когато на Римъ папа мине *сардньона* (той билъ сърдитъ на християнитѣ въ Уруменли), *Мускофанъ ще зоме изинъ отъ Римъ папа и ще пруподи турцетѣ нахъ Шемъ* (отъ гдѣто били дошли) и *тувъ ще стане пакъ христенску царству. Мускофа адножь духодалъ ду Силистра и другушъ ду Едрине, ала са ворналъ назадъ, оти Римъ папа е още сардитъ и ни е далъ да са исподатъ турцетѣ.*

Родопскитѣ овчари съзнаватъ, че сѫ българи и че не сѫ *единъ миллеть съ горцине* (гърцитѣ), макарь *вераса да е адно.* Къмъ гърцитѣ се отнасятъ прѣзрително, *но не и враждебно. Овчаритѣ сѫ скроили много смѣшни* пословици и приказки за гърцитѣ и чйостишъ ги подмѣтатъ. За турцитѣ казватъ, че сѫ *„морсна вера“*, но не питаятъ такава умраза къмъ тѣхъ, както другитѣ българи. Впрочемъ това лесно се обяснява. Турцитѣ особено юруцитѣ всѣкога сѫ покровителствували нашитѣ Родопчани и сѫ имали пълно довѣрие въ тѣхъ. Освѣнъ това юруцитѣ и другитѣ аги съ своитѣ стада сѫ създали Срѣдно-Родопското овцевъдство и сѫ подобрили поминъка на Родопското християнско население. Прочее, не е чудно, че овчаритѣ толкова не мразятъ истинскитѣ Турци. Другъ е въпроса, ако говоримъ за помацитѣ. Овчаритѣ знаятъ, че помацитѣ нѣкога сѫ били българи-християни. Умразата между овчари християни и помаци толкова се е закоренила, щото не е възможно да се унищожи. Ако на мандритѣ и къшлитѣ има и по-малко мохамедански овце, стопанитѣ на послѣднитѣ рѣдчишъ *прусодюватъ* (даватъ заповѣдь) за нѣщо. Християнитѣ ги *мачкатъ* и не имъ позволяватъ *да траханисатъ* (бъбрятъ)*). Християнитѣ винаги се обрѫщатъ къмъ помацитѣ съ прѣзрителната дума „ахрень“ (*молчи бе ахрень! Вие аку бехте кумашь, та нищехте си прумени верата*).

---

*) Мосинополь (развалини при Гюмюрджиня) и Перитоpъ (развалини при Буру гьоль).

*) Това вѣрваха и мислѣха овчаритѣ до Руско-турската война.

Борбата за политическото възраждане на българския народъ не е докоснала Срѣдно-Родопскитѣ овчари, защото тѣ не сѫ се намѣсили въ нея. Наистина, овчаритѣ сѫ съзнавали, че сѫ българи, но само до тамъ сѫ се спрѣли. Спорѣдъ тѣхнитѣ понятия войводитѣ сѫ просто юнаци, които заслужватъ почить и уважение. Но каква цѣль гонятъ тия войводи и юнашкитѣ имъ дружини, за Родопскитѣ овчари е безразлично. Тѣ знаятъ, че Родопскитѣ планини сѫ тѣхна бащиния и че наоколо въ съсѣднитѣ земи живѣятъ и други българи, но интереситѣ имъ не сѫ свързани съ послѣднитѣ. Даже нѣщо повече. Родопскитѣ овчари не обичатъ толкова съсѣднитѣ българи, особено тия въ Пловдивското поле, които прѣзрително наричатъ „шопи". Кой знае да ли е така, но ний мислимъ, че тукъ се крие една много отдавнашна умраза. Знае се отъ историята, че Родопскитѣ планини прѣзъ врѣме на старото българско царство сѫ се управлявали почти независимо отъ нѣкои князе и боляри и че разни князе, войводи и боляри, не задоволни отъ българскитѣ царе, сѫ бѣгали въ Родопитѣ. Да ли не сѫ останали нѣкакви слѣди у Родопскитѣ овчари отъ тия отдавнашни незадоволствия? Впрочемъ, тоя въпросъ изисква изучване.

По черковния въпросъ Родопскитѣ овчари сѫ били съвсѣмъ равнодушни и не сѫ слѣдили изхода на борбата. Изключение правятъ само нѣколцина по развити кехаи. Черковно училищнитѣ работи сѫ се управлявали и уреждали отъ другитѣ съсловия (абаджии, бакърджии, зидари, търговци и пр.) Книжовностьта и учението споредъ понятието на Родопскитѣ овчари сѫ излишни и неполезни работи. Тѣ сѫ просто извори на лъжи и дяволии. — *„Свѣтосъ ще пропадне утъ учени-се"*. *Видишь ли ученъ чилекъ, бегай*, тъй казватъ Родопскитѣ овчари.

Обноски съ младежитѣ отъ другитѣ съсловия.

Между овчаритѣ и младежитѣ, които иматъ други занаяти, съ изключение на *сулинаджиитѣ* (рибаритѣ), сѫществува вражда, която избухнова всѣкога, когато се срѣщнатъ на сѣдѣнки, хорà и други сборове. Овчаритѣ и другитѣ младежи враждуватъ по между си повече зарадъ момитѣ. Овчаритѣ, като по-заможни, по-здрави и по-гиздави се ползуватъ съ голѣми симпатии отъ страна на момитѣ. Родопското момиче по-лесно се влюбва въ овчарь и съ драгость се съгласява да се омѫжи за него. Даже нѣщо повече отъ това. Ако нѣкое момиче се *у-глави* (загоди) за зидаринъ, терзия или другъ занаятчия и слѣдъ това нѣкой овчарь го поиска, то напуща годеника си и се омѫжва за овчаря. Всичко това ядосва младежитѣ — не овчари и ги прави да бѫдатъ злобни къмъ овчаритѣ. Послѣднитѣ, като съзнаватъ своето надмощие, отнасятъ се прѣзрително къмъ другитѣ младежи съ изключение на сулинаджиитѣ. При спрѣчквания овчаритѣ и другитѣ младежи се ругаятъ съ такива думи, които сѫ най-подходещи и съ които противницитѣ би се подиг-

рали най-добрѣ. Младежитѣ не овчари казватъ на овчаритѣ „*сурувици, марцини, лоптювци, чобанъ кюскюсю, утъ букъ ущепени, мешо удуну и пр.* Овчаритѣ отъ своя страна отплащатъ на противницитѣ си съ думитѣ: *траханари, кученжии, пупралкажис, калени Димовци, паршиничере и пр.**) Овчаритѣ най-добрѣ се спогаждатъ съ сулинаджиитѣ (рибаритѣ). Впрочемъ това лесно се обяснява. Сулинаджиитѣ упражняватъ занаята си по край Бѣломорскитѣ брѣгове въ съсѣдство съ кашлитѣ и овчаритѣ. Двѣтѣ съсловия почти всѣки день се срѣщатъ и си услужватъ едни други. Чйостишъ овчари ставатъ сулинаджии и още по-чйостишъ сулинаджии напущатъ първия си занаятъ и ставатъ овчари и кехаи. Освѣнъ това по характеръ, умствени способности и тѣлосложение овчаритѣ и сулинаджиитѣ сж „*лика прилика*". Ако еднитѣ *крадатъ овце, другитѣ крадатъ риба и соль*; ако еднитѣ се разправятъ съ разни арнаути и челеци, другитѣ се разправятъ съ гърци каикчии и рибари. При спрѣчкванията овчаритѣ съ другитѣ младежи — не овчари, сулинаджиитѣ сж съюзници на първитѣ и обратно. Момитѣ обичатъ сулинаджиитѣ почти еднакво съ овчаритѣ. Съ по-малко думи казано двѣтѣ съсловия, които заедно се скитатъ по Бѣломорската равнина и дишатъ Бѣломорския въздухъ, не враждуватъ помежду си; на противъ тѣ се много обичатъ.

Обноски на овчаритѣ къмъ кехаитѣ и сѣмейства имъ.

Родопскитѣ овчари вѣрно и честно слугуватъ на кехаитѣ си и ги уважаватъ. Тѣ милѣятъ за кехайовото имане и всѣкога сж готови съ рискъ на живота си да помогнатъ на кехаята си и овцетѣ му, когато се видятъ въ опасность. Рѣдчишъ овчарь е напакостевалъ на кехаята си. Мжмренията и оскърбленията, които имъ прави кехаята, изслушватъ хладнокръвно и търпѣливо. Инъкъ овчаритѣ сж доста свободни прѣдъ кехаята. Тѣ прѣдъ него се смѣятъ, шегуватъ се, нагрубяватъ се и се прѣпиратъ за всѣкакви работи. Даже тѣ чйостишъ мърятъ и кехаята си за нѣкои негови не добри разпорѣждания относително управле-

*) Враждата отъ младитѣ се е пренесла и у старитѣ. Едно врѣме по селата населението се дѣлѣше на двѣ партии: овчарска (чорбаджийска) и *факирска* (сиромашка). Овчарската партия винаги надвиваше факирската. За каквато и да било селско-стопанска работа изслушваха се и двѣтѣ партии, но овчаритѣ налагаха на всички своето мнѣние и тѣхната дума се слушаше. Само черковно-училищнитѣ работи се разправяха отъ другитѣ съсловия. Освѣнъ това овчаритѣ бѣха отстжпили на факирската партия капиималлъка (събирането на данъцитѣ) и мухтарлъка. Овчаритѣ не искаха да се спрѣчкватъ съ по-долнитѣ забити, затова и отбѣгваха срѣщането си съ тѣхъ. Само когато високопоставени и зжбести аги *притиснеха* нѣкое село, овчаритѣ се намѣсваха и то посрѣдствомъ своитѣ кехаи. Едно-врѣмешното дѣление населението на двѣтѣ партии отъ части се е запазило и до сега. Бившитѣ овчари, кехаи и сулинаджии (рибари) или потомцитѣ имъ при сегашнитѣ партизанства сж речи на една страна, а зидари, шивачи, бакали и пр. на друга. Както въ по старо врѣме така и сега най-голѣма врѣва вдигатъ за каквото и да е дюлгеритѣ, а най-малка сулинаджиитѣ.

нието на стадото. Наистина, има кехаи, които доста строго се отнасятъ къмъ овчаритѣ си, но тѣ сѫ рѣдки. Овчаритѣ не могатъ да търпятъ такъвъ кехая, прѣдъ когото трѣбва да стоятъ като войници, и скоро го напущатъ. Съ по-малко думи казано обноскитѣ между овчари и кехаи сѫ свободни, изкренни и другарски. Овчаритѣ не уважаватъ кехаицата, колкото и да е добра. Тѣ винаги я критикуватъ и даже се гаврятъ съ нея. Разбира се, това става задочно и безъ особена причина, защото много рѣдчишъ ходятъ въ кехайовата кѫща. Овчаритѣ гледатъ на кехайскитѣ дъщери, така както гледа всѣки момъкъ на богатска дъщеря. Съ кехайовитѣ синове, които помагатъ при стадото въ качеството имъ на карачерчета и малешини, овчаритѣ се отнасятъ много грубо, даже по-грубо отъ колкото съ чюждитѣ момчета. Овчаритѣ чйостишъ биятъ кехайовитѣ синове безъ да ги е срамъ или страхъ отъ бащитѣ имъ кехаи. Послѣднитѣ никога не защищаватъ синоветѣ си, когато овчаритѣ ги биятъ за грѣшки. Напротивъ кехаята похваллява овчаритѣ, а мъмре бития си синъ. „*Тѣ та ни бахтотъ за лошу. Слушай ги да та ни бахтотъ*". Писачътъ на тѣзи редове чйостишъ е билъ свидѣтель, когато овчари биятъ кехайовски синове. Освѣнъ това той самъ въ качеството си на малешина множишъ е ялъ бой отъ бащинитѣ му овчари за не изпълнение на врѣме заповѣдитѣ на *енъ*-кехаята.

Обноски къмъ родители, братя и сестри и подпомагане.

Срѣдно-Родопскитѣ овчари природно сѫ кротки и добродушни, но понеже живѣятъ по планинитѣ и полетата, тѣ не сѫ *додѣлани* и до нѣгдѣ сѫ груби въ обноскитѣ си. Тѣ сѫ вѣжливи и всѣкога внимаватъ да ги не оскърбятъ и *разплачатъ*. Съ братията си тѣ чйостишъ се скарватъ и даже до тамъ *извисочватъ крамолата*, щото човѣкъ би помислилъ, че тѣ никога нѣма да се спогодятъ. Но въ сѫщность скарването и сърднята имъ трае нѣколко часа или най-много 2—3 дни. Слѣдъ изминуването на толкова врѣме братията забравятъ скарването и пакъ сѫ сгодни. Овчаритѣ не сѫ *каревчии* (отмъстители) и всѣкога сѫ готови да се помирятъ съ неприятеля си. Къмъ бащитѣ си се отнасятъ доста хладно и толкова ги не почитатъ, но явно прѣдъ хората синъ и баща рѣдчишъ се скарватъ.

Въ Срѣднитѣ Родопи всичко, каквото синоветѣ спечелятъ до 18 годишната си възрасть, се прибира отъ бащитѣ имъ и се употрѣбя за общи домашни нужди, но отъ 18-та година нагорѣ тѣ иматъ право самостоятелно да работятъ и печелятъ и да задържатъ за себе си спечеленото. Обаче има бащи, които и на непълновъзрастнитѣ си синове *не адотъ макота*, т. е. не имъ зематъ нищо отъ спечеленото, а си го оставятъ тѣмъ. Такива бащи се ползуватъ съ голѣма почеть и любовь както отъ страна на синоветѣ си така и отъ другитѣ имъ роднини. Особено

пъкъ овчаритѣ сѫ много благодарни на бащитѣ си, защото не сѫ ги *яли отъ малки*. Овчарь, който *не е углождань* отъ баща си, не оставя послѣдниятъ въ оскѫдность на стари години и не мъмре за нищо. Но ако овчарьтъ достатъчн о е *углождань*, постоянно *мармориса* и *множишъ* се оплаква отъ баща си, *че гу е изелъ*. При всичко това овчарьтъ пакъ не оставя бащиния си домъ *да тйогли*, толкова повече че не е само бащата въ него, а има майка, братя и сестри. Когато бащата се *узори* за нѣщо, тича при заможния си синъ за помощь. Послѣдниятъ изпърво *мармониса* и не рачи да даде, каквото иска баща му; но като помисли за майка си, сестритѣ си и малкитѣ си братчета, *свис му са сарцену* и пакъ стане щедъръ. И дѣйствително, оглождanитѣ синове даватъ мило и драго, но не вече на баща си, а за майка си, сестритѣ си и братчетата си. Възрастниятъ братъ е готовъ за послѣднитѣ да жертвува всичко, каквото е спечелилъ, а затова е достатъчно една майчина сълза или единъ сестринъ нажаленъ погледъ. Когато овчарьтъ помага на домашнитѣ си, той се не влияе само отъ едни мили сърдечни чювства къмъ майка и братя, но се направлява и отъ други подбуждения, именно отъ честолюбие и гордость. За него е низость домашнитѣ му да се намиратъ въ оскѫдность и да ходятъ *парталиви*. Защо се той труди и кому ще продава кабадайлъкъ, ако сестра му не е добрѣ нагиздена на хорото и ако майка му ходи безъ *паиуце*!

Овчарьтъ внася въ общия домъ вълна, масло, сирене и други овчи произведения, безъ да доглeдва кѫдѣ и какъ се харчатъ. Ако има сестри за женене, купува имъ *прелу и претика* за *даруве и руба*, заржчва на кехаята да дава на баща му по нѣкой грошъ, когато има нужда; труди се да се натъкмятъ по-малкитѣ му братя нѣгдѣ на работа, грижи се за женената си сестра и дѣцата ѝ, ако мѫжътъ ѝ е бѣденъ или се е поминалъ и пр. Съ по-малко думи казано овчарьтъ подпомага съ каквото може бащиния си домъ, като сѫщеврѣменно прѣсмѣта да остане и за него достатъчна часть отъ спечеленото, та единъ день и той да с б е р е д о м ъ и заживѣе както всички домовници. Въ замѣна на щедритѣ помощи, съ които овчарьтъ поддържа бащиния си домъ, признателнитѣ майка и сестри съ драгость приготовляватъ всичко, каквото могатъ за у г н з д ю в а н е т о на щедрия си синъ и братъ. Срѣдно-Родопскитѣ моми много се гордѣятъ, ако иматъ братя г и з д а в и о в ч а р и, но послѣднитѣ още повече се гордѣятъ, ако иматъ к а м а т н и пѣснопойни сестри. Л е ф т е р ъ (нежененъ) овчарь, ако нѣма лефтера сестра, б р а т о в ч е д к а, или с е с т р и н а д ъ щ е р я, съ които да ходи на хоро и попрелки, е недоволенъ отъ л е ф т е р с к и т ѣ с и г о д и н и.

Пролѣть овчаритѣ, като се връщатъ отъ Енедженското поле, купуватъ разни армагани, които раздаватъ на родители, братя и други роднини, но най-много с л а г а т ъ сестритѣ си,

годеницитѣ си и другитѣ роднински моми. Тѣмъ куповатъ най-хубави и най-скѫпи нѣща. Даже безнадежно болнитѣ овчари не забравятъ да порѫчатъ на кехаитѣ си да купятъ и занесатъ армаганъ и отъ тѣхъ на милитѣ имъ дѣца.

Слѣдующата пѣсень, която се пѣе при завръщането на овчаритѣ отъ полето, ни открива най-възвишенитѣ сърдечни и душевни чувствования на Срѣдно-Родопския овчарь.

Митю са болан разбулел
На дахан[6]) на Дери дере,
В Деридерскине лювади,
Пуд нее чйорни черници.
Колчиш ми Митю охнеше,
Черницем листе капеше
На белу лице Митюву.
Деридерскине девойки
Зелену сену сушеха,
Чйорни черници береха
И Митю му си думаха:
– Щу ти е, Митю, та лижиш
Пуд сее чйорни черници?
—Ох' Деридерски девойки,
Мен ми е лошу падналу,
Кайну[7]) ни ми е падалу:
Митю ще да си загине
В Деридерски се лювадье
Пуд сее чйорни черници.
—Ни думай, Митю, ни думай
Такива лоши хуратѝ![8])
Как ще та Госпуд кайдиса
Такова младу зелену!
—Кайдисал ма е, девойки,
Лоша ма глава сбулева.
Иди, девойки, викайте
Моен тйошек кехее".
Ага девойки викнаха,
Негувен тйошек кехее,
Митю си му думаше:
—Кехейо мое, доржеву[9]),
Митю ще тув да загине
В Деридерскисе лювадье
Пуд сее чйорни черници.
Тува ми коща градите,
Нах четри страни пенжюре:
Адинан пенжюр да глйода
Нах моя стара майчица;
Друген пенжюр да глйода
Над дахан на планинона;
Третен пенжюр да глйода
Нах равну поле широку;
Четвортен пенжюр да глйода
Нах мои дребни шилета.
Ага нах дахан торните,
Ага увни прудавате
И мои увни продайте.
Ага армаган сбирате,
Ут мен армаган сберите
На майка ми да купите
Манахи[10]) чйорни папуце.
С манахи чйорни робуве,
Да носи да ги ни здира.
Сестри ми зунка[11]) шерена,
С манахи чйорни чепразе,
Да носи да хи ни здира.
Родуму дребну порстене
С манахи чйорни камене,
Да носет да са ни трушот.
Главеници да купите
Скечюска тйонка подбулка[12])
С чйорна куприна вѐзена,
Да носи да са ни здира.
И здраве си хи носите,
Да си са глави и жени,
Митю ще тува да сиди
В Деридерски се лювади,
Пуд сее чйорни черници.
Пролете да си испрàта
Негуви вакли овнуве,
Негуви дребни шилета,
Пòдзиме да си хи чека
Пуд сее чйорни черници".
Ага кехее си вдигна
Митюви вакли овнуве,
Мютюви дребни шилета
Нах дахан нах планинона,
Чи си ми Митю загина,
Загина Митю устана
В Деридерскине лювади

Пуд нее чйорни черници.
Митюви верни кучета
Окулу негу ходеха
И желну си жеукаха,[13])
Жеукаха и виеха.

(Слѣдва).

Слушана въ Чепеларе.

Петко Кирияковъ — Родопски войвода (1844—1900).

Животописни материали.

(Продължение отъ кн. I).

Българското население, тласнато и поставено въ особени географско-етнични и поминъчни условия, както въ Бѣломорскитѣ крайбрѣжия тукъ, тъй и въ вжтрѣшностьта на Родопитѣ, между другитѣ си характерни чърти е извѣстно и по своята неустрашимость и стоическо хладнокръвие и къмъ всички зли прѣмеждия, каквито би се случили човѣку прѣзъ живота. То се отличава при това и съ една чудесна издържливость и невзискателность въ своитѣ нужди. Естествено е, че тѣзи негови типични чърти въ характерътъ му сж плодъ на тия именно особени географски и трудни за него поминъчни условия, които съ поколѣния сж го калили и калятъ въ такава издържливость, устойчивость въ живота и неустрашимость. ([1])

---

[1]) Дѣтето още отъ най-раннитѣ си години се излага на тия трудности въ живота и постепенно свиква и се калява въ тѣхъ. Ако бащата е занаятчия — дюлгеринъ, бакърджия, калайджия и др. — той завежда сина си още отъ 5 годишната му възрасть съ него по чужбина, дѣто то се научва на всички мжчнотии, на които е изложенъ и баща му. Ако е земледѣлецъ или овчарь, тоже дѣтето се привиква къмъ работитѣ на родителитѣ си, или послѣднитѣ ако иматъ три четире и повече синове, даватъ ги съ чужди хора на разни занаяти. Ето защо, отивате въ нѣкое помашко или турско село, срѣщате малко българче, което упорито носи тежката копаня съ калъ на гърбътъ си прѣзъ дневната работа на баща си или майстора си, а нощѣ съ коньтъ или мулето на къра да го пасе и варди. Ако баща му или господарьтъ му е калайджия или бакърджия, малкото *чираче* помага въ всичко, ходи вечерь и сутринь изъ кжщитѣ да събира храна за себе си и баща си или майстора си и само е изложено на безброй прѣмеждия, привиква да се пази отъ кучета, отъ дивячъ, отъ лоши хора и др. т. Прѣзъ което Родопско село и колибакъ и да минете лѣтѣ, вие ще видите малки българчета или помачета да каратъ сами натоварени коне съ дърва или храни, грижатъ се за тѣхъ и ги управляватъ, или пъкъ закарали малко стадо овце, кози, говеда изъ дивинитѣ усои и скали, пасатъ ги, събиратъ ги и ги пазятъ сами отъ всичко, колкото тѣхнитѣ природно по възрастьта имъ сили допущатъ това. Не рѣдкость е и 10—12—15 годишни момичета сами да вършатъ такива къреки, тежки и неприродни тѣмъ работи на своитѣ родители.

До колко и женскиятъ полъ е свикналъ и приученъ на такива тежки работи и до колко и той не пада по-долѣ, ако не и повече, по издържливостьта си отъ мжжкия въ Родопитѣ, може да се види отъ това: жени, на които мжжетѣ сж по чужбина, сами впрѣгатъ воловетѣ и изоравать нивитѣ си, каратъ съ добитъцитѣ си всичко, що е потрѣбно за въ кжщи и мн. др. Тукъ има професионални кираджийки жени 40, 50 и 60 годишни, които редовно ходятъ въ приполскитѣ градове съ дни пжть и каратъ кирии и храни съ добитъцитѣ си.

При такива условия въ живота и такава среда и Петко Кирияковъ е прѣкаралъ своитѣ най-ранни години. Баща му е билъ бѣденъ и простъ човѣкъ и поради това той държалъ сина си до 15 годишната му възрасть при себе си да му помага въ полскитѣ и домашнитѣ работи и чакъ тогава Петко се сѣтилъ, че му е потрѣбно да знае нѣщо, колкото за себе си, както казватъ тждѣва, и да чете и пише. Безъ да слуша баща си, Петко около двѣ години посѣщавалъ селския метохъ, дѣто по тогавашнитѣ училищно-келийни наредби можалъ да се научи да разпознава гръцкото четмо и да пише съ гръцки букви български думи, както е било обикновено тогава. У Петка имало замисъль да се учи понататъкъ, та молѣлъ баща си да го прати въ нѣкой отъ ближнитѣ градове: Гюмюрджине, Фере или Димотика, дѣто естествено имало много по-добри учители, за да научи нѣщо по-вечо, ала тъкмо въ това врѣме неочаквано прѣмеждие въ родителския му домъ го отклонило еднъжъ за всѣкога отъ това му намѣрение.

Петко ималъ братъ по-голѣмъ по име Матю. По онова врѣме е бродѣлъ изъ цѣлото ширине на Източнитѣ и Срѣднитѣ Родопи, отъ Хасковско до устието на Марица, другъ чутовенъ юнакъ, твърдѣ много прославенъ по своето юначество, именно Ангелъ войвода. Петковиятъ братъ е ималъ нѣкждѣ срѣщи съ Ангела, знаелъ много епизоди отъ неговия героизъмъ и всичко това прѣдавалъ и на Петка. Това сж били първитѣ сѣмена, хвърлени на добра почва за бждещия Родопски войвода, чиято отзивчива душа и буенъ темпераментъ тъкмо схождали за такъвъ свободенъ горски животъ за свободата на родината си. Явява се и една случка, която бързо рѣшила, каква ще бжде сждбата на младия Петка. Бащата на Петка билъ наклеветенъ прѣдъ турскитѣ власти отъ негови зложелатели, разкарванъ изъ Гюмюрджине и Фере по затворитѣ и разсипанъ материално. По това врѣме и турци — разбойници по подклада пакъ отъ сжщитѣ неприятели на Петковитѣ родители убили и брата му Матя. Всичко това тъй се стекло наеднъжъ и злѣ повлияло на Петка, че той, въпрѣки младата си още юношеска възрасть, се рѣшилъ да земе пушката, да улови гората и дири отмъщение. ([1]) За Петковото първо напу-

[1]) Покойниятъ Петко ми казваше, че много силно повлияли на въображението му епизодитѣ изъ героичнитѣ дѣла на Ангелъ войвода и ималъ силно желание да го види, обаче това не му се удало, защото Ангелъ войвода наскоро билъ убитъ. При все това Петко сполучилъ отсетнѣ да се срѣщне съ единъ отъ Ангеловитѣ другари, нѣкой си Иванъ, родомъ отъ Одринъ. За Ангеловата смърть ето що знаеше покойниятъ Петко: „Ангелъ войвода е билъ юнакъ и уменъ човѣкъ. Той е убитъ по погрѣшка отъ собственъ неговъ другарь на день Архангеловдень, 8 Ноемврий, 1860 г, между селата Челтикъ и Факирма, Кешанска каза, подъ политѣ на планината Куру-даа Него день Ангелъ войвода по случай именния си день пирувалъ съ дружината си токуречи прѣдъ очитѣ на една силна турска потера подъ началството на чаушъ Османъ-ага, специално пратенъ да прѣслѣдва Ангела. Ангелъ билъ прибралъ въ дружината си единъ новъ другарь, нѣкой си Георги Влахътъ, гръкъ, кой-

щане бащиния си домъ съ такава цѣль покойниятъ Константиновъ въ споменатата си книжка на стр. 18 ето що казва, което и самъ покойниятъ Петко потвърди лично въ врѣме на нашия разговоръ:

„Настанала зимата, казва Константиновъ, въ 1861 год., Петко бодро ходи изъ селото и скришно убѣждава момчетата да се присъединѭтъ къмъ него и да приематъ неговата мисъль. Той се ползуваше отъ тогавашнитѣ обстоятелства, които бѣха догорили борната на много хора. Разбойничествата по Гюмюрджинско, Димотишко и Ференско бѣха докарали до отчаяние немалцина овчари, които търсѣха случай за отмъщение. Такива момчета на драго сърдце приемаха Петковитѣ прѣдложения да излѣзатъ по горитѣ и да увѣрятъ турцитѣ, че не само тѣ могатъ да носятъ оръжие, че не само тѣ могатъ да угнетяватъ, че не само тѣ могатъ майки да разплаковатъ.

Прѣзъ пролѣтьта Петко събралъ отъ неговото и отъ околнитѣ села една малка дружина и на 7 Май (1861 г.) тѣ излѣз-

---

то не билъ още *получилъ боево кръщение*. Като наближила потерата, която Ангелъ спокойно чакалъ, войводата викналъ на момчетата си да бѫдатъ готови при първия неговъ знакъ, а на Георгя Влахътъ казалъ: „азъ те слушамъ, че си юнакъ, ала не сѫмъ виждалъ твоето юначество. Хайде, дръжъ се, земи пушката и върви подирѣ ми“. Въ това врѣме Ангелъ войвода въ едната си рѫка съ бъклицата съ вино, а въ другата съ голъ ножъ, тръгналъ къмъ потерата и извиква гръмовито да свалятъ оръжието си, че до единъ сѫ избити. Потерата тъй ненадѣйно посрѣщната и като видѣла, че е попаднала въ засада, едни отъ заптиитѣ хвърлили оръжието си, готови да се прѣдадатъ, а други взели разни страни да бѣгатъ. Ангелъ се спусналъ да търси чаушътъ, който се билъ скрилъ въ едни трънѐ. като билъ захвърлилъ пушката си. Войводата му извиква да излѣзе, но чаушътъ не излязялъ, като се молѣлъ за милость. Тогава Ангелъ почналъ да сѣче съ ножътъ си трънетѣ, за да извади уплашения чаушъ, а гъркътъ (споменатия новъ Ангеловъ другарь) стоялъ съ зарѣзана пушка цѣлъ треперещъ отъ страхъ. Подъ влиянието на страхътъ гъркътъ изтървалъ пушката, послѣдната гръмнала и за нещастие улучва самия войвода, който падналъ минутно. Заптиитѣ, като видѣли това, окуражили се, грабнали пушкитѣ, събрали се и другитѣ, убили гъркътъ и още други двѣ момчета, Стайко и Стефанъ именувани, а останалитѣ се разбѣгали. Османъ-ага, комуто щастието тъй случайно се усмихнало, отрѣзалъ главата на Ангелъ войвода и я занесълъ въ г. Кешанъ, дѣто хора, които познавали Ангела, удостовѣрили по единъ изваденъ кѫтенъ зѫбъ и други бѣлѣзи, че наистина тая глава е на прочутия славенъ юнакъ“. Чаушинътъ Османъ-ага за тая ужъ негова сполука е билъ награденъ отъ турското правителство направо съ чинъ бинбашия и отпослѣ назначенъ да прѣслѣдва и Петка, ала послѣдниятъ по другъ начинъ, колкото оригиналенъ, толкова и кавалерски се разправилъ съ него, което читательтъ ще срѣщне въ нашитѣ бѣлѣжки по реда си. Въ книжката „Изъ турско врѣме. Ангелъ войвода отъ Хасковско“, издадена отъ г-нъ Грозю Ганевъ въ с. Куру-чешме, 1893 г., се казва, че Ангелъ войвода на стари години се отказалъ отъ войводството си, простилъ се съ дружината си и отишълъ въ Хилендарския мънастиръ въ Света гора, дѣто прѣкаралъ останалитѣ дни отъ живота си. Кое е вѣрно, да ли съобщението на покойния Петко войвода за смъртьта на Ангела, или това, що г. Грозевъ казва, за сега не може да се опрѣдѣли съ положителность. Обаче ний сме наклонни да приемемъ първото, т. е. че Ангелъ войвода е убитъ, защото г. Грозевъ съ никакви по-нататъшни данни не потвърдява неговото заключение, че Ангелъ е отишълъ въ Св. Гора. Другъ пѫть ще имаме случай да разгледаме тоя въпросъ.

ли въоржжени въ гората. Прѣди да излѣзатъ, тѣ се прикълнали въ името на Бога, че ще бждатъ вѣрни другари, че ще живѣятъ като братя, и че нѣма да се прѣдаватъ едни други въ случай, че нѣкой би изпадналъ въ турски ржце. Това тѣхно излизане по гората имало за цѣль, първо, да живѣятъ независимо, а по-край тѣхъ и християнскитѣ села да иматъ спокойствие и защита, и второ, да покажатъ на турцитѣ, че у християнитѣ не е още изчезнала слѣдата отъ старата и завѣтна българска свобода, както сж мислили тѣ."

Между роднинитѣ и съселянитѣ никой не подозиралъ въ младия Петка бждещия славенъ войвода, па и никой не вѣрвалъ, че може да излѣзе нѣщо отъ едно толкова младо момче. Обаче населението е схващало значението на такива борци, отъ сърдце се радвало и всѣкакъ ги улеснявало и криело въ дадени моменти отъ турскитѣ власти. Ангелъ войвода е билъ познатъ по героичнитѣ си дѣла съ турцитѣ и на малкитѣ дѣца, нишката отъ необходимостьта и надеждитѣ отъ подобни борци въ населението не се прѣкъсвала, защото като че и самото провидение е улеснявало тая борба съ силния турски режимъ, та всѣкога съ изгубването на единъ борецъ, явявалъ се на мѣстото му другъ и продължавалъ пжтьтъ по-нататъкъ. Единъ два повнушителни подвига на новия войвода сж били достатъчни да спечели симпатиитѣ и подръжката на населението.

Петко съ своята малка дружина инстинктивно схващалъ какъ трѣбва да постжпи най-напрѣдъ, какво му е било нуждно да побърза, още повече, че и пжтьтъ, по който се рѣшилъ да тръгне, е билъ утжпканъ: миналото и дѣлата на прѣдшественицитѣ му учители сж му показвали това.

Планинскитѣ овчари най напрѣдъ посрѣщнали съ съчювствие Петка. Турската държава е извѣстна съ своя гнилъ и несъстоятеленъ строй; разбойничествата въ нея почти всѣкога се култивиратъ и поддържатъ, дѣ отъ по-висшето, дѣ отъ дребното развалено чиновничество. Лѣтѣ овчаритѣ най-много страдатъ отъ тѣзи разбойнически хайки, срѣщу които открито не могатъ да противостоятъ. Ето защо появяването и на християнски шайки сж въ противовѣсъ на турскитѣ и у послѣднитѣ тогава силата значително ослабва. Турското правителство, както всѣкждѣ, тъй и въ тѣзи мѣста е поддържало специялни потери, тъй нарičанитѣ Кърь-сердари, Кърa-агасж, на които работата е състояла да прѣслѣдватъ разбойницитѣ. Тѣзи Кърa-агасж обаче често пжти сж били сами защитници на турскитѣ бабаити разбойници, които дѣлѣли плѣчката си съ тѣхъ, още повече, че тѣзи плѣчки се земали отъ гяуритѣ. По тоя начинъ Кърaаларъ сж били другъ типъ, явенъ и подъ охраната на властьта, бичъ, много по-зълъ надъ поробеното християнско население Тѣ сновѣли изъ българскитѣ села, вмѣсто изъ горитѣ, хранѣли се на гърбътъ на населението, грабѣли го и го тероризирали по единъ безчовѣченъ начинъ, както това само въ

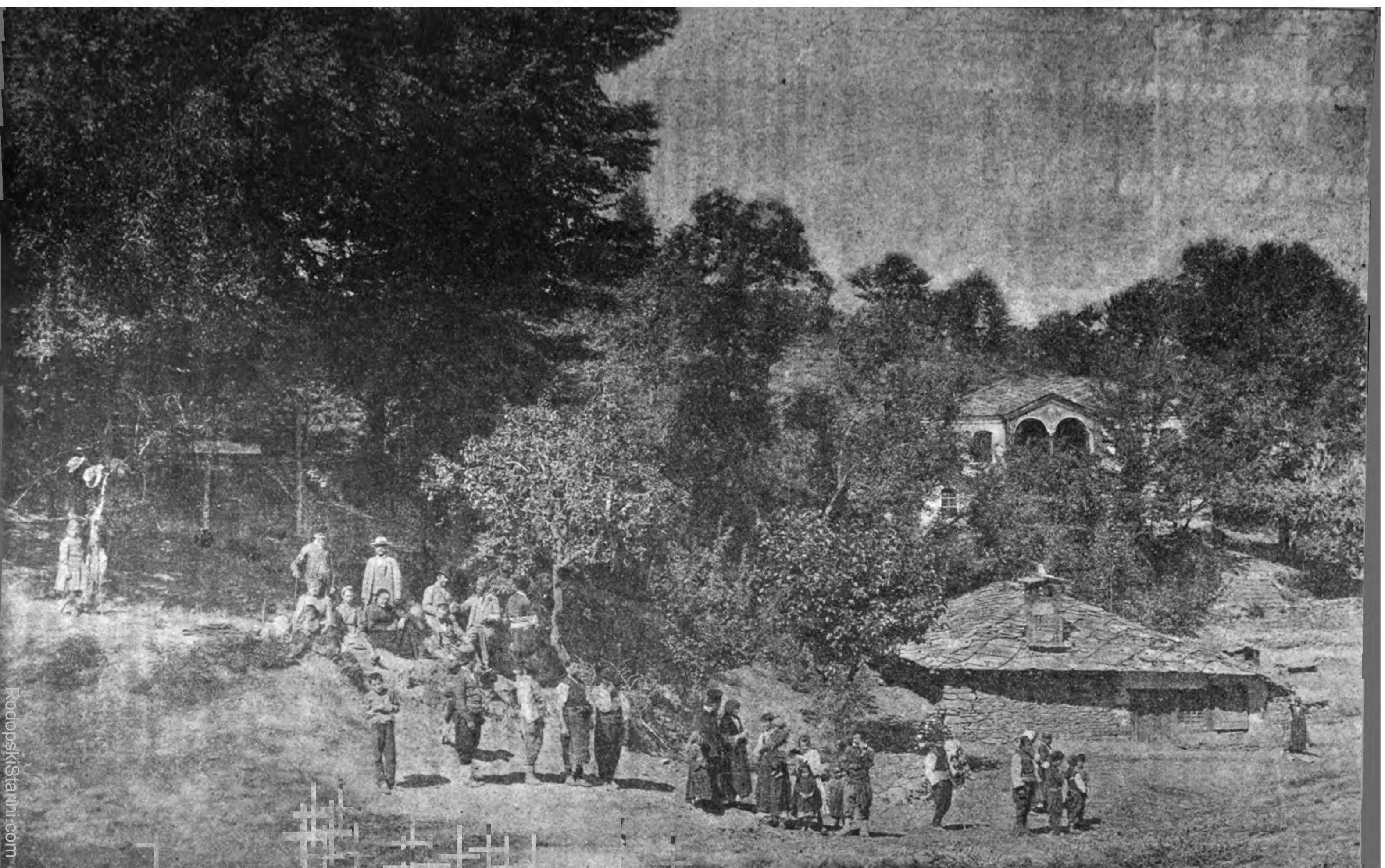
Турция може да бжде. И Петко е ималъ за цѣль най-напрѣдъ съ тѣзи мжчители на рода си да се справи.

Още прѣзъ сжщото лѣто 1861 год. на 16 Юлий при селото Бакши-бей Петко съ малката си дружина налѣтѣлъ на единъ Кърa-агасж, разпрьсналъ потерата му заптии, като убилъ двама и наранилъ нѣколцина. Това е било първия сигналъ Петковъ за появяването нови борци и първото негово боево кръщение въ прѣдстоещитѣ му борби. На 5 Августъ с. г. при селото Кара-кая, Ференска кааза, и на 26 сжщия мѣсецъ при с. Карабунаръ, Димотишка кааза, Петко тоже ималъ сполучливи схватки съ турски Кърa-агаларж. Първитѣ сполуки въздигнали Петка въ очитѣ на населението и внесли загрижване въ властьта, която почнала съ строги мѣрки и силни потери да прѣслѣдва новия войвода. Нѣкои отъ правителственитѣ кржгове дори зели да мислятъ, да ли тая нова дружина не е работа на нѣкоя външна държава, обаче официялно властьта гледала и ги прѣслѣдвала като разбойници.

Името на младия войвода се разнесло далече по всички български и турски села въ цѣлитѣ Източни Родопи и Бѣломорската равнина, а геройството, ловкостьта и добрата тактика на Петка му спечелили много приятели и подръжници, защото той не проявилъ никждѣ грабителска цѣль, а се борилъ съ властьта и прѣслѣдвалъ тѣзи беeве, които съ безчовѣчностьта и грабежитѣ си надъ населението станали истински мжчители. Самото турско население, бѣдната и работна класа, обикнала Петка и почнали да гледатъ въ него единъ свой защитникъ прѣдъ своеволията на беевeтѣ имъ.

Прѣзъ зимата Петко намѣрилъ добро гостоприемство въ Гюмюрджинскитѣ и Ференски села, дѣто навсѣкждѣ билъ посрѣщанъ и гощаванъ като герой и тѣхенъ защитникъ. Властьта знаела, че Петко се крие помежду населението, ала дѣ, това тя съ нищо не можела да научи. Разпрьснали се по всички села заптии и потераджии да търсятъ Петка, нѣкждѣ залавяли извѣстни българи и ги поставяли подъ изслѣдвания, други арастували, заплашвали и дори биели, ала нищо не помагало. Други пъкъ турци сами желаели да иматъ Петка за приятель, па извѣстни влиятелни отъ тѣхъ се мжчели и да покровителствуватъ невинно прѣслѣдванитѣ българи, като съобщавали на Петка всичкитѣ намѣрения на властьта и съ това улеснявали неговото безопасно дочакване пролѣтьта. Съ една дума Петко си приготвилъ добра почва за дѣйствие.

Прѣзъ първото лѣто на Петковото властвуване изъ горитѣ дружината му състояла само отъ 6 отбрани момчета, Петкови другари, отъ селата съсѣдни на Дуванъ-хисаръ. Въ тѣхъ е билъ и Петко Радювъ отъ с. Каладжидере, който билъ юнакъ човѣкъ и за чиято храбрость самъ покойниятъ Петко войвода съ възхищение и уважение приказваше. Обаче Петко Кириаковъ го е надминавалъ по ловкостьта си, присжтствие духа и инте-

лектуално несравнено е стоялъ по-горѣ отъ всички, поради което той имъ е билъ и като баща, и като войвода, комуто напълно се покорявали.

И прѣзъ лѣтото 1862 год. Петко съ сполука прѣкаралъ въ горитѣ. Прѣзъ него лѣто той е ималъ четире схватки съ по силни потери и въ всички е билъ побѣдитель: на 4 Юний, при селу Ханджасъ и на 16 сѫщия при с. Доралѫ-кьой, Ференска кааза, а на 9 Августъ и 5 Септемврий при селото Исьоренъ и планината Чобанъ-дахъ, Дедеагачка кааза.

(Слѣдва).

Вѣсти изъ Родопитѣ.

Помощь за раненитѣ руски войници въ Далечния изтокъ.

Събитията, които прѣживѣва великия руски народъ отъ една година насамъ, дълбоко трогватъ сърдцето на всѣки българинъ въ всички кѫтове на цѣлокупното българско отечество. Тая грандиозна и безпримѣрна въ историята война, каквато само една могуществена руска империя може да води и издържи, като че ли послужи още еднъжъ да изтъкне на лице оная братска задушевность и плѣменни връзки, които неразривно свързватъ два братски народа: руси и българи. Отъ една година насамъ всички въ освободената съ руска кръвь България сме зрители, какъ и послѣдната българска колиба, наистина, съ скромна и слаба, но отъ дъното на сърдцето си, лепта бърза да изрази своитѣ братски състрадания и връзки, каквито никаква сила въ свѣта не е въ състояние да разторгне и обезличи.

И това е колкото естествено, толкова и утѣшително и знаменателно за всички.

На 26 Февруарий, т. г., по инициативата на българската интелигенция въ града Станимака се даде една музикално-танцовална вечеринка въ военния клубъ за въ полза на раненитѣ руски войници. Въ вечеринката зема участие и музиката на 9 полкъ отъ Пловдивъ. Общиятъ приходъ възлѣзе на почетната сума 848 лева, отъ които 700 лева се пратиха въ Дамския комитетъ въ София, а съ останалата сума се покриха разноскитѣ.

С.

По възобновяването и запазването старата Асѣнова черквица при гр. Станимака.

Съ заповѣдь *№*. 526 отъ 9 Мартъ, т. г., г-нъ Министъра на Н. Просвѣщение е назначилъ комисия, състояща се отъ г. В. Добруски, директоръ на народния музей, г. Ив. Мръквичка, директоръ на рисувалното училище, и архитекта г. Козаровъ, на които е възложено да се произнесатъ, какви мѣрки трѣбва да се вематъ за запазване и възобновяване Асѣновата черквица при крѣпостьта въ гр. Станимака.

За реставрирането и спазването тая рѣдка у насъ въ тоя край старина отъ нѣколко години насамъ доста е споменвано и въ печата. Прѣди петь години офицеритѣ отъ квартирующиятъ тогава въ Станимака, сега въ Пловдивъ, 21 полкъ се били заели съ тая цѣль и както слушаме, имали и една почетна сума на разположение, събрана отъ доброволни пожертвувания. Прѣзъ 1903 г. и Българската Гражданска Дружба подигна тоя въпросъ и понеже полкътъ се намира въ Пловдивъ, помоли г-да офицеритѣ да отстѫпятъ своята инициатива и събраната сума, за да довърши прѣдначинанието Дружбата. Кой знае

защо, г-да офицеритѣ не се съгласиха, като казаха, че дѣлото е прѣдприето отъ тѣхъ и тѣ желаятъ да го довършатъ. Обаче и до днесъ нищо не се направи, като се остави хубавото инъкъ дѣло, та миналогодишнитѣ землетресения повредиха сводоветѣ на черквицата, оставена толкова врѣме въ забвение.

Сега работата съ Асѣновата крѣпость влиза въ надеждни ржце, и ний сърадваме г. Министра на Н. Просвѣщение за похвалната му инициатива и намѣрение въ случая, като се надѣваме, че споменатата комисия ще обърне внимание за запазване подъ окрилата на държавата и на други старинни постройки въ града и околнитѣ монастири, каквито що сж черквицата св. Иоанъ Прѣдтеча въ Станимака и гробницата при Бачковския мънастиръ.

С.

Птицевъдството въ Родопитѣ.

Отглеждането домашни птици и съ търговска цѣль въ Родопитѣ е познато много по-отрано, отколкото това стопанство доби извѣстна важность у насъ въ България. Източнитѣ Родопи, собствено Ортакьойско, Кърджалийско и Султанерско, още отъ начало на освобождението сж почнали да правятъ износъ на кокошки и яйца не само въ Цариградъ, но и въ други западни държави. Въ Кърджали една турска търговска кжща още отъ 1884 година експедира по нѣколко хиляди кокошки въ Марсилия. Въ това отношение кърджалиитѣ турци се отличаватъ отъ другитѣ си сънародници по своя спекулативенъ и похватенъ търговски духъ.

При все това търговията съ яйца и до днесь още не е позната въ по-голѣмата вжтрѣшность изъ Родопитѣ и то единствено по липсата на специални търговски кжщи за износъ въ градоветѣ Скеча, Гюмюрджине и Сѣресъ, дѣто тютюневата търговия е обгърнала всичко. На пазаритѣ въ Ахж-челебийско, Скечанско и Дарждерско най-висока цѣна яйцата иматъ прѣзъ пролѣтьта, прѣди и за Великдень. И тая цѣна не надминава 3 лева %-тѣ, а въ друго врѣме прѣзъ годината обикновено е 1½—2 лева, а въ селата още по-ниска.

Въ Източнитѣ Родопи отглеждатъ много домашни птици, прѣимуществено кокошки, и то не толкова за яйчева търговия, колкото за месото имъ. Подади това тамъ сж разпространени и нѣкои добри породи кокошки, отъ които нѣкои сж добили типътъ на мѣстна отъ кръстосване порода. Кърджалийскитѣ кокошки се славятъ въ цѣлата вжтрѣшность въ Родопитѣ и като добри носачки, и като порода, която лесно и бързо се огоява. При това тѣ сж чудесно издържливи и на климатични промѣни и на болести, а при това и не взискателни на гледане и хранене.

Отсамъ границата въ нашитѣ планински въ Рупчоско, Пещерско, Пловдивско и др. села птицевъдството въ послѣднитѣ 5—6 години доби доста важно стопанско значение. Днесь мновина хора намѣриха добъръ поминъкъ въ търговията съ яйца, и кокошката въ очитѣ на Родопчанката почна да се цѣни току-речи като овцата. Всѣки день ще срѣщнете и въ послѣднитѣ отдалечени колибаци пжтующи събирачи на яйца, които ги събиратъ по едно двѣ, поставятъ се въ сандъци и се каратъ на коне въ Пловдивъ.

И додѣто тѣхната цѣна прѣди 10-на години въ тия Родопски села е била нищожна, единъ левъ стотѣ дори и 2 за стотинка, днесь се продаватъ 5—6 лева стотѣ. Единъ помакъ въ с. Чокуръ-кьой миналото лѣто ми казваше: „виддишъ ли, кокошкитѣ сж най-добра стока за гледане. Ни данъкъ искатъ за тѣхъ, ни овчарь. Азъ въ кжщи вече нѣмамъ грижа за соль и сапунъ, откакъ жената почна да храни кокошки и продава яйца. Хемъ тюджеринътъ самъ дохожда у дома да ги купува, а не ний да го търсимъ". И наистина, днесь нѣма да намѣрите сѣмейство безъ кокошки, дѣ двѣ, дѣ петь, а често и по десетина, а прѣди три години дори се бѣше явила инициатива и за едно по-крупно и по-рационално птицевъдство. Тъй напр. въ с. Хвойна единъ срѣдченъ хвойненецъ, г. К. Златановъ, бѣше се залелъ и построилъ специаленъ курникъ съ 200—300 кокошки, обаче една сутринь той ги намира наполовината изтровени отъ злонамѣрени хора. Това го отчая и напусна хубавото си начинание, което щѣше да послужи за подражание и отъ други.

Птицевъдството, собствено отглеждането на кокошки, има голѣмо значение за бѣднитѣ планински жители, дѣто поминъчнитѣ условия сѫ тъй лоши, а климатичнитѣ и други сгоди най-добрѣ благоприятствоватъ за такова стопанство. При товѣ и храненето имъ не струва по-скѫпо, отколкото въ полето и градоветѣ, защото овесътъ, картофитѣ, голията и други подобни растения най-добрѣ виреятъ и въ най-високитѣ Родопски мѣста, а при това и цѣнитѣ имъ сѫ твърдѣ ниски. Тъй напр. овесътъ, който е една добра храна за кокошкитѣ, най-скѫпо струва 10 ст. оката, а картофитѣ не повече отъ 5 ст. При това отъ картофитѣ кокошкитѣ се много и огояватъ. Иска се само едно подтикване и подпомагане отъ страна на държавата, която до сега нищо не е помислила за поминъкътъ на тия планински поселения, които се тръсятъ и лъжатъ, ама когато да се правятъ избори.

Министерството на Търговията и Земледѣлието ще направи добрѣ, на е и негова длъжность да направи това, като открие малки птицевъдни станции въ нѣкои централни Родопски села, посрѣдствомъ които станции да се приучи населението въ по-рационалното отглеждане на кокошки и главно въ подобрението на мѣстната кокоша раса съ кръстосването отъ чужди добри породи.

С.

Некролози

† Йосифъ Щросмайеръ.

На 26 Мартъ, т. г., се е поминалъ знаменитиятъ хърватски родолюбецъ и великъ славянски благодѣтель Архиепископъ Йосифъ Щросмайеръ. Почина той въ дълбока старость, на 90 години, пълни съ безброй велики дѣла отъ благодѣяния както къмъ своя народъ, тъй и къмъ цѣлото славянство. Щросмайеръ току-що бѣше отпразднувалъ своята деветдесеть годишнина[1]) отъ рождението си, поздравенъ и почетенъ отъ цѣлия славянски свѣтъ.

Всички славяни ще посрѣщнатъ съ дълбока тѫга скърбната вѣсть за смъртьта на Дяковския владика, който живѣ за „вѣра, отечество и народъ.“

Поклонъ прѣдъ прахътъ на тоя рѣдъкъ по величието на душата си славянинъ.

---

[1]) Вижъ кн. I, год. III, на сп. „Родопски напрѣдъкъ“.

† Атанасъ Д. Самоковецъ.

На 30 Мартъ, т. г., се е поминалъ въ Пловдивъ на 74 годишна възрасть добрѣ извѣстниятъ, както по своето твърдѣ завидно материялно състояние, тъй и по общественото си положение г. Атанасъ Д. Самоковецъ.

На насъ, Родопчанитѣ, покойниятъ е отдавна познатъ не само по своитѣ търговски сношения съ всички почти Родопски кѫтове, които и лично е споходилъ прѣзъ животътъ си, но и

като единъ отъ оная плеяда български родолюбци и дѣйци, които най-много сѫ спомагали за възраждане българщината и черковната борба[1]) прѣзъ онова врѣме въ българскитѣ покрайни изъ тия планини. Неговото име е добрѣ познато и съ най-добри възпоминания спазено въ Ахѫ-челебийско, Даръдерско и Скечанско.

Въ тоя случай поднасяме нашитѣ най-искрени съболезнования къмъ опечаленото му сѣмейство.

Богъ да прости и вѣчна память на покойния[2]).

С.

Годишниятъ актъ на гръцкото музикално дружество въ гр. Станимака.

На 25 Мартъ, т. г., въ салона на дѣвическото класно училище настоятелството на гръцкото музикално дружество въ града Станимака даде своя годишенъ актъ, който бѣше посѣтенъ отъ многобройна публика на чело съ най-виднитѣ сѣмейства отъ гръцкото общество въ града. Отъ отчета, който чете прѣдсѣдательтъ му г. Д-ръ Доксиади, се виждаше добрия успѣхъ на дружеството, основано прѣди двѣ години. Прѣзъ изтеклата дружествена година общиятъ приходъ е възлѣзълъ на почетната сума 4227 лева, състоящи отъ:

а) Мѣсечни вносове на членоветѣ му	л. 1403 —
б) Прѣдставления	„ 1379 —
в) Отъ волни помощи	„ 1312 —
г) Помощь отъ градско-общ. управление	„ 133 —
Всичко	„ 4227 —

Разходвано прѣзъ годината:

а) Заплата на учитель по музика и пѣние	л. 1200 —
б) Наемъ на помѣщението	„ 600 —
в) Поддържане читалнята (вѣстници и списания)	„ 400 —
г) Купени музикални инструменти за бѣднитѣ членове	„ 300 —
д) Помощи на бѣдни ученици при гръцкитѣ училища и бѣдни гръцки сѣмейства	„ 1727 —
Всичко	„ 4227 —

Дружеството е броело 160 члена, отъ които 100 спомагателни, които плащатъ по 1 левъ мѣсечно, а 60-тѣ сѫ дѣйствителни, отъ които бѣднитѣ (31 члена) сѫ освободени отъ всѣкакъвъ вносъ, а другитѣ (29 члена) плащатъ по 2 лева на мѣсецъ, получаватъ уроци по музика и отъ тѣхъ е съставенъ смѣсенъ музикаленъ и мандолиненъ оркестри, които вематъ участие при прѣдставленията и вечеринкитѣ, що гръцкото общество дава прѣзъ годината за една или друга цѣль. За забѣлѣзване е, че всички учители и учителки отъ гръцкитѣ училища зематъ участие както въ дружеството, тъй и въ оркестритѣ, въ които влизатъ и ученици.

Читалнята се посѣщава всѣки день отъ по 40—50 посѣтители-четци и се получаватъ около 25 вѣстника и списания: гръцки, български и френски.

Освѣнъ тия хубави резултати гръцкото дружество се е заловило да разшири за напрѣдъ въ повече посоки своята просвѣтно-обществена дѣйность. Тъй напр. купило е мѣсто и устроява *гимнастическо игрище*, планътъ на което е приготвилъ градския инжинеръ г. *Лазариди*. Устроява за напрѣдъ и *трапезария* за бѣднитѣ ученици при гръцкитѣ училища. Образува и пѣ-

[1]) Виж. кн. „Портретъ на гръцкото духовенство“ и пр. издание прѣзъ 1887 год. въ Пловдивъ.

[2]) Въ идещитѣ книжки на „Родопски напрѣдъкъ“ ще запознаемъ читателитѣ си по-вечко съ живота на г. А. Д. Самоковецъ въ отношение заслугитѣ му къмъ българскитѣ покрайни въ Родопитѣ.

чески хоръ и всичко това е концетрирано въ дружеството, управлявано отъ едно 12-членно настоятелство, въ което влизатъ най-виднитѣ интелигентни гръцки сили въ града.

Като отбѣлѣзваме и сърадваме дѣйностьта и успѣхътъ на нашитѣ съграждани гърци у насъ въ България, които като равноправни български граждани могатъ тъй свободно и всестранно да работятъ за своето развитие и културно-просвѣтенъ напрѣдъкъ, намъ се свива отъ тѫга сърдцето, когато гледаме, какъ тѣхнитѣ сънародници въ Гърция и Турция сѫ обезличили своитѣ човѣшки и християнски чувства и по единъ дивъ звѣрски начинъ сѫ се нахвърлили да изтрѣбватъ нещастното и безпомощно българско население въ прѣдѣлитѣ на Турция по единъ единственъ грѣхъ, че това население прѣди всичко желае да си остане българско и запази своята националность, животъ, имотъ и честь прѣдъ единъ несносенъ турски режимъ, който еднакво тежи и терзае всички народности въ гниещата турска държава.

Да, гръцкия народъ, или по-право неговата рѫководеща и напоена съ дивъ шовинизъмъ интелигенция, не единъ пѫть е показвала прѣдъ свѣта своето израждане. Тя неможе да търпи прѣдъ себе си нищо, що не е гръцко, а особено спрямо българитѣ тя отъ вѣкове се е носила и носи по единъ далечъ не човѣшки начинъ, който запетнява името на едноврѣменнитѣ просвѣтени гърци, които много нѣщо внесоха въ общата човѣшка култура и прогресъ. Въ това отношение *варварскиятъ и безкултуренъ* български народъ въ своята толерантность далечъ е надминалъ *благородното и културно* гръцко племе, което прѣзъ врѣме на Съединението въ столицата си Атина не можа да търпи ликътъ на българския князъ въ едно кавене, съдържательтъ на което бѣ българинъ и който насмалко щѣше да заплати и съ живота си прѣдъ дивата тълпа.

С.

Народни умотворения изъ Родопитѣ[1].

I. Народни приказки изъ Дарѫ-дере.

Записалъ Ст. Н. Шишковъ.

1.

Борба между домашнитѣ животни и вълкътъ.

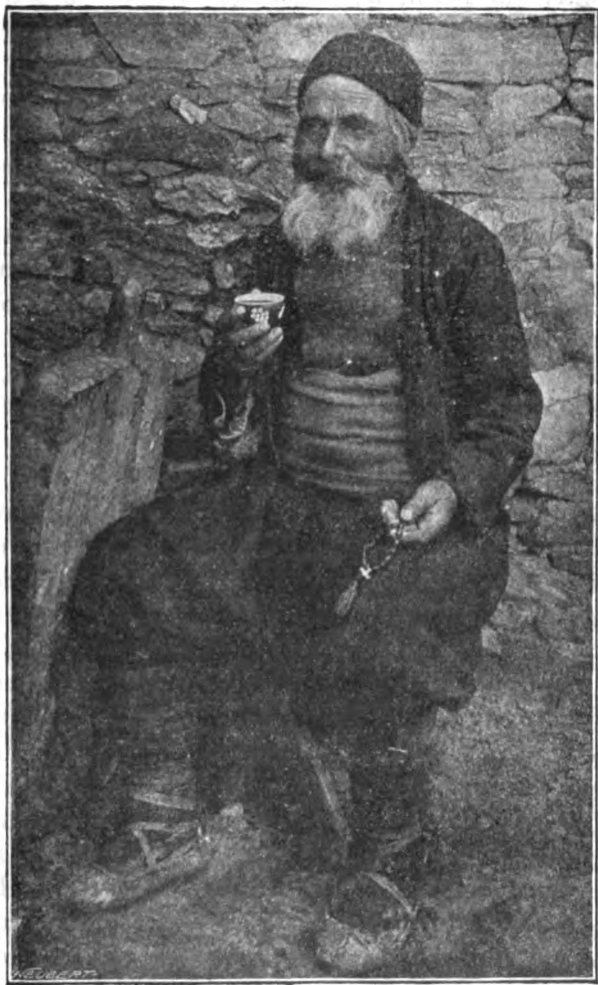
Адѝн вол уткàк урáл млогу гудѝни, ’аце^{а} [13]) пристаре́^{а}л, та гу испъ^{а}дили. Во́лат тъ^{а}рнъ^{а}л да въ^{а}рвѝ на пъ^{а}т’ и срѐ^{а}шнъ^{а}л аднò магáре^{а} и тò каквòту нѝгу [14]) пристарѐ^{а}лу и испъ^{а}де^{а}ну. Тѝ са спубратимѝли и кахнỳ въ^{а}рвѐ^{а}ли пò-натàтъ^{а}к, вѝде^{а}ли ’àце^{а} стар пе^{а}тѝл. Прибрàли и нѝгу и тъ^{а}рнали да въ^{а}рвѐ^{а}т. Пъ^{а}те^{а}ма ср’ъ^{а}шнали аднò кỳче^{а}, кòте^{а}, зàйче^{а}, врит’ пристарѐ^{а}ли, ни за рàбута ги бѝвалу, ни за нѝщу. Стѝгнали ф аднà ре́^{а}ка и волъ^{а}т рѐ^{а}къ^{а}л на дружѝната: „хàте^{а} [15]) да стòрим кулѝба, зам [16]) дѐ да живѐм“. Врит’ пристанали [17]) и е^{а}

---

[1]) Материялитѣ по вѣществената култура отложихме за идещитѣ книжки, поради закъсняване клишетата за тѣхъ.

Редакцията.

уградили въᵃрх пе́ᵃсъᵃка на ре̑ᵃката. Сеᵃк схо̀дил да си йщеᵃ 'а̀диву и вѝчеᵃру си духу̀дал да приспа̀ва ф кули́бата.

По фотографията на К. Савовъ.

Българинъ старецъ на 90 годишна възрасть отъ с. Стойки, Родопитѣ.

Адньᵃш ут сре̑ᵃщу кулѝбата ми[18]) са зада̀ли три вьᵃл'ка. Пъᵃрвеᵃн рѐкъᵃл: „да йдим фьᵃф айна̀ва[19]) кулѝба, да вѝдим щу̀ йма". Дру̀гиеᵃт ни приста́нъᵃл: „еᵃ

ни щъ^а, страх ма е^а," а пак трит'е^{а}н кàзал: „ще^а да ѝдъ^а да вѝде^а ѝма ли нѐ^{а}щу да си блуве^а: е^а хиле^а[20]) ще^а пòдъ^а". Кугàту утишъ^{а}л, волъ^{а}н зил да гу бодѝ, магàре^{а}ну зѝлу да ревѝ, кỳче^{а}ну да гу лàе^а и хàпе^а, кòте^{а}ну рѝпнъ^{а}лу въ^{а}рх нѝгу и гу задрàскалу, пе^{а}тѝлъ^{а}н запе^{а}л, а пак зàйче^{а}ну убитъ^{а}рче^{а}лу пу кулѝбана, катỳ чи тръ^{а}си нѐ^{а}щу си. Въ^{а}л'къ^{а}т са зач'ỳдил ут пъ^{а}рву щỳ е^а нва[21]), сѐт'не^а гу нубѝл страх, та си пубѐ^{а}гнъ^{а}л. Дрỳгите^а два въ^{а}л'ка гу пупѝтали: „от' си дòйде^а, ни мужѝ ли нѐ^{а}щу да найдиш?" Той ми рѐкъ^{а}л: „кинà да нàйдъ^а: га утѝдах, аднò ма нарѝйнуваше^а на вѝла (волъ^{а}т), дрỳгу рỳкаше^а да пумàгат (пе^{а}тѝлъ^{а}т), дрỳгу ма схàпа, дрỳгу сдрàска, пак аднò тръ^{а}се^{а}ше^а въ^{а}же^а да ма бѐ^{а}се^{а}т (зàйче^{а}ту). Сѝлум си пубѐ^{а}гнах".

(Слушана отъ К. А. презъ 1891 год.)

2.

Глупава жена

Адѝн чулѐ^{а}к са ужѐнил на будàле^{а}ва[22]) жѝна, та му билò 'àце^а бàлну. Аднъ^{а}ш ѝ ушѝл капамà[23]) и е^а прувòдил на буе^{а}жѝе^а да е^а обàгри. Пу пъ^{а}те^{а}ма жѝната вѝде^{а}ла ду адѝн двàр зилѐн гỳще^{а}р, та си рѐкла на 'умъ^{а}т: „айсвà мòже^а да е^а буе^{а}жѝе^а", и му рѐкла: „нà ми òбагри капамàса, буе^{а}жи," устàвила е^а и са въ^{а}рнала. Друг чулѐ^{а}к пуминъ^{а}л по-сѝтне^а и зил капамàта. На нѐ^{а}къ^{а}в дин' мъ^{а}жъ^{а}т ѝ е^а прувòдил да ѝде^а да си зѝме^а капамàна. Жѝната утишлà ду двàръ^{а}н и зѝла да рỳка: „буе^{а}жѝ, буе^{а}жѝ, дай си ми капамàта!" Нимѐ^{а}лу ни буе^{а}жѝе^а, ни капамà. Те^а[24]) тупàва зѝла да рòви двàрат и нашлà гъ^{а}рне^а пъ^{а}лну с алтъ^{а}не^а. Жинàта си пумѝслила: „виш, буе^{а}жѝе^{а}та е зил мòта[25]) капамà за нѝгувата си жинà и за нѝе^а ми е^а устàвил айсѐ^{а}ва[26]) парѝ". Те^а ѝ скрѝла, утишла си пах тѐ^{а}х и ѝ кàзала мъ^{а}жунòму си. Мъ^{а}жъ^{а}т ѝ зарѝкъ^{а}л да ни кàзува бъ^{а}ре^{а}д'нѐму[27]).

Два дѝне^а сит'не^а пуминъ^{а}л прис дỳно[28]) къ^{а}щана ми адѝн гъ^{а}рне^{а}тàр. Бадалѐ^{а}вата жинà изле^{а}ла и гу пупѝтала: „Мѝжо,[29]) дà ли ми щиш врит' гъ^{а}рне^{а}та^а?" Той ѝ рѐкъ^{а}л: „цал твар гъ^{а}рне^{а}та са ни зѝмат, чи чулѐ^{а}к тòлкува парѝ нѝма, ам зѝма аднò или двѝ".

„Тѐ^{а}й, алà е^{а} ща ти дам пъ^{а}лну гъ^{а}рне^{а} алтъ^{а}не^{а}“, рѐкла жинàта и дунѝла гъ^{а}рнету, та му гу дàла. Гъ^{а}рне^{а}тàре^{а}н раствàрил врит’ гъ^{а}рне^{а}тата и си утишъ^{а}л. Жинàта фнѝсла гъ^{а}рне^{а}тата и й пукàчила на сижѝме^{а} пу тавàнъ^{а}н ф къ^{а}щи. Агà си душъ^{а}л мъ^{а}жъ^{а}т, те^{а} му рѐкла: „вѝдиш ли, мъажу, с аднò гъ^{а}рне^{а} алтъ^{а}не^{а} щу гъ^{а}рне^{а}та кỳпих“. Мъажъ^{а}т й са вкѝснъ^{а}л, намàзал е^{а} с катран, клàл е^{а} ф адѝн чувàл и е^{а} уднѝл[30]) ф аднà гòра. Нъ^{а}щѝсе^{а} прис гòрана пуминъ^{а}ла цàрцка хазнѐ^{а}. Хазне^{а}тàре^{а}не^{а} раствàрили ф тѐ^{а}мнуну хазнѐ^{а}та л’у дỳнуние^{а}. Ут òгъ^{а}не^{а}н, дѝту наклàли, хазне^{а}тàре^{а}не^{а} са уплàшили, устàвили хазнѐ^{а}та и пубѐ^{а}гнали. Жинàта са усѐ^{а}тила, чи е^{а} ф гòрата, стàпала и уткàрала врит’ хазнѐ^{а}та у те^{а}х си. Мъ^{а}же^{а}т й пак зарѝкъ^{а}л да ни казва, алà сле^{а}д нѐ^{а}къ^{а}в дин’ хòже^{а}та зил да рỳка ут минарàта, кутрѝту[31]) е^{а} нашъ^{а}л цàрцката хазне^{а}, да са кàже^{а}, ще^{а} му харѝже^{а}т пулувѝната. Жинàта чỳла и зарỳкнъ^{а}ла: „е^{а} сам е^{а} нашлà“. Тугàва си зѝли пулувѝната, пак дрỳгата пулувѝна й устàвили.

И те^{а}й кòрсум[32]) хѝтар чулѐ^{а}к, пак будалѐ^{а}вата му жинà гу стòрила зингѝн.

Слушана отъ сѫщия.

Прѣводи отъ гръцки изъ книгата „Притчи Соломонови“ на Дарж-дерски диалектъ.[1])

1. — Манѐ[33]) Сулумòнуви, Син Давѝдув, кòйту царòваше^{а} на Исрал’ (чифỳте^{а}те^{а}).

2. — Да са сѐ^{а}тиш мудрус и учѐние^{а} и да раз’умѝш дỳма ’умувѝта и прàву, за да дам на будалѝ хѝтрус, дѐ^{а}те^{а}ту му мáлку усѐ^{а}тан’е^{а} и разбѝран’е^{а}.

3. — Сѐ^{а}ва, кутрѝту слỳше^{а} мỳдрие^{а}, пò-мỳдар

[1]) Горнитѣ откѫслеци случайно намѣрихъ въ бѣлѣжкитѣ си отъ 1890 год. Доставени ми сѫ отъ единъ мой приятель-учитель, родомъ отъ г. Дарж-дере, комуто по извѣстни съображения не е удобно да споменавамъ името сега. Това сѫ прѣводи отъ гръцки на мѣстния български говоръ изъ библейскитѣ книги, давани като уроци на ученицитѣ тамъ, прѣди да бѫде въведенъ българския езикъ въ училището имъ, т. е. нѣщо прѣди 40 — 50 год. Въ сѫщ-врѣме тѣ сѫ служили и за проповѣдь въ черквата и поради това се казвало *вазое* отъ глаголътъ *вази* = проповѣдва, поучава. Като езиково градиво отъ тоя вѫтрѣшенъ Родопски край, тѣ сѫ интересни, поради което ги и прѣдавамe чрѣзъ сп. „Родопски напрѣдъкъ“ на читателитѣ.

Ст. Н. Ш.

щеа да стàнеа. И кутри́ту и́ма дума, геачиндѝсуванеа щеа да си идинди́са[34]), да са раз'уми́ манѐ и тѐамна дỳма; дỳми мỳдри и манѐ.

4. — Църавата мỳдрус еа страх Го́спуд'ув и вѐара на Бо̀га. Пъарву сѐатан'еа на мỳдрус и учѐн'еа; ло̀шитеа л'ỳд'еа са смѐаеат.

5. — Слỳшеай, си́неа, закòнеа о̀тцуви[35]) и нимо́й бѐага ут прàви про̀шеати[36]); веанчѝлу дàрбину[37]) щеа да прие́амеа твòеата глàва, и вирỳга злàтна о̀кул твòеата ши́еа.

6. — Синеа, да та ни измàмеат ло̀шитеа л'уд'еа, ни́ту да са на'ỳмиш, акỳ та пумо̀леат и ти реакъат: „е́ала сас нам, нàмеасеай са на къарв, да скрѝимеа ф зѝмеа чулѐака прàвеак, да гу пуврѐадим, да гу пуггъал'ним, кату жеандѐм; имàн'еану нѐгуву скъапу да зѝмимеа да си напъал'ним къащинеа нàши кеалеапи́р, пак дилѝд'би[38]) клàди на среадѐ нам, на адна ке́сеа да идинди́самеа врит'.

7. — Си́неа, нимо̀й да въарвѝш на пъат' с теах; тѐахнитеа но̀ги на ло̀шу тъарчѐат и бъарви са да истỳреат[39]) къарв.

II. Народни пѣсни.

а) Помашки изъ Чепино[1]).

Записалъ *В. Станчовъ*, учитель.

1.

Грозда мома харамия.

— Гро̀здо ле, Гро̀здо, неве́асто,
Млого ти здрàве от брат ти,
От брат ти, Гро̀здо, отде́леан,

[1]) Учительтъ при Станимашкитѣ училища г. В. Станчовъ миналото лѣто въ Чепинскитѣ бани записалъ горнитѣ пѣсни отъ единъ добъръ пѣснопоецъ помакъ, А. С. Муковъ. Понеже извѣстни думи и звукови форми не личеха за Чепински, редакцията се отнеѐе за справка, и г. Главковъ, учитель въ Чепино, има добрината да допълни нѣкои части съ помощьта на самия Муковъ, който казалъ, че пѣснитѣ е слушалъ и научилъ отъ помаци Якурудчане. Слѣдователно, редакцията ги помѣства тукъ безъ да гарантира за правилностьта имъ въ фенетиката, да ли тя е спазена чиста по говорътъ на Якоруда, или на Чепино, и безъ да прави бѣлѣжки по тѣхъ, въ които извѣстни особици изглеждатъ за не Родопски, а Разложки.

Бѣл. Редакцията.

Ло̀ша го сре́ашка срѐашнала,
Неамо̀же к'ар да добѝе.
На̀деани, Гро̀здо, ру̀хото[40]),
Ру̀хото, Гро̀здо, дру̀гошно̀,
Какво̀то на теб прилѐага,
Опаши чифтѐ пала́ски,
За̀паши чифтѐ пищо̀ли;
За̀качи са̀беа фрѐнгиеа,
На́рами пу̀шка шѐарена,
Мѝни си по́ле широ̀ко
Флѐазни си ф тѐасно дервѐнеа,
За̀врави тѐасни клеасу̀ри,
Щеа мине ца̀рцка мирѝеа,
С пеадесе ду̀ши тата̀ре.
Гро́зда невѐаста проду̀ма:
— Не мо̀га, бра̀тко, да хо̀деа,
Ма̀шко[41]) сам дѐате тѐгнеала,
Ма̀шко сам дѐате дѐатина[42]).
Надѐана Гро̀зда ру̀хото
Ру̀хото, Гро̀зда, дру̀гошно,
Опа̀са чифтѐ пала̀ски,
Запа̀са чифтѐ пищо̀ли,
Зака̀чи са̀беа френгѝеа,
Нара́ми пу̀шка шѐарена.
Излѐазла Гро́зда невѐаста
Преаз то̀ва по̀ле широ̀ко,
Преаз тѐази села̀ голѐами.
Изле́азло ма̀лко, голе́амо
Гро́зда невѐаста да глѐда,
Как са еа Гро̀зда ша̀тала.
Влѐазла си ф тѐасно дервѐнеа,
За̀връазла тѐасни клѐасу̀ри.
Преастѝгна царцка мирѝеа,
Съас чеатрѝдесеа тува̀ра,
С пеадесе ду̀ши тата́ре.
Гро̀здина пу̀шка пу̀кнала,
Сеадмѝна веадна̀ш ода́ри,
Сеадмѝна веадна̀ш па̀днали.
Изва̀ди Гро́зда невѐаста
Изва́ди са̀бе́а френгѝеа,

Исѐ^{а}ка чѐ^{а}рни татáре,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^{а} —
Съ^{а}с че^{а}трѝдесе^{а} тувáра,
С пе^{а}десѐ чѐ^{а}рни татáре.
Соблéче^{а} Грòзда рỳхото,
Рỳхото Грóзда дрỳготино.
Мáшко е^{а} де^{а}те родѝла,
Родѝла и го повѝла,
Брат ѝ Де^{а}м'áн са въ^{а}рна,
Грòзда му вѐли говòри:
— Де^{а}м'ане, брàтко Де^{а}м'àне,
Сестрина пушка глас дàде^{а},
Се^{а}дмина ве^{а}днàш одàри,
Та отнѐ цàрцка мирѝе^{а},
Се^{а}дмѝна ве^{а}днаш пàднаа.
Сѐ^{а}ке^{а}мо де^{а}л сам тỳрила,
И тòму що сам родѝла
И нѐму сам остала.

Слушана отъ помакътъ *С. А. Муковъ* въ Чепино

2.

Двама братя затворници.

Бỳка 'àбока родѝла,
На две стѐ^{а}блà две 'àбоки,
На трѐк'ото пѝле слàвей.
Пѝле слàвей гнѐ^{а}здо прáви,
Гнѐ^{а}здо прáви, хем говори:
— Рòди, Рỳке^{а},[45]) двàма бráке^{а},
Двàма брàке^{а}, два блѝзнàка
И тѝе^{а} са забрàвени.
Сѐга стана девет' гòдин,
Дѐвет' гòдин половѝна.
Ни са на цар' нажалѝа,
Ни на л'ỳде^{а} са смилѝа.
Е^{а}дѝн от них отговòри:
— Хàйде, брàке^{а}, да плàчеме,
Да плàчеме да вѝкаме,
Да са на цар' наже^{а}лѝме^{а}
И на л'ỳде^{а} да са смилѝм.

Та плàкали, щу плàкали,
Та са на цар' нажеàлѝле^{а},
И на л'ỳде^{а} са смилна,
Испỳснали е^{а}дин ут нѝх,
Пак друѓан му тѝху вéли:
— Ой'ле^{а}, брáте^{а}, мѝло брáте^{а},
Ти ке^{а} вѝдиш лѐ^{а}то ли е^{а},
Ле^{а}то ли е^{а}, зѝма ли е^{а},;
Ко е^{а} лé^{а}то, кѝтка цвѐ^{а}те^{а},
Ко е^{а} зѝма, тóпка сне^{а}жец,
Тòпка снѐ^{а}же^{а}ц, парчѐ лѐде^{а}ц.
Отпỳснали е^{а}дин ут них,
Той си тàкна[44]) нис ке^{а}ршѝе^{а},
Дé си срѐ^{а}шна стàри тàтко,
Че^{а} продàва чиф бѝв'ле^{а}
Со сѐ колà, со сѐ тàкъ^{а}м.
Той му вѐли, отговòри:
— Ой'ле^{а}, дѐ^{а}до, стáри дé^{а}до,
Защò дàваш чиф бѝв'ле^{а}
Со сѐ колà, со сé тàкъ^{а}м?
Стàри дѐ^{а}до отговóри:
— Аве^{а} ѝмак до два сѝна,
До два сѝна, кàто тѐбе^{а}
И тие^{а} са затвòрени,
Затвòрени, забрàвени,
Сѐ^{а}га òсе^{а}м девет' ѓòдин,
Продàвам ги да си зѐма,
Да си зѐма мáлко парѝ,
Да откỳпе^{а} мòйте^{а} сѝна.
Пак си тàкна нис ке^{а}ршѝе^{а},
Нис ке^{а}ршѝе^{а} пу сукàци,
Де си срѐ^{а}шна стáра мàйка,
Че^{а} продàва бàло[45]) абà,
Со се крòсно, со се разбòй,
Той ѝ вѐли отговори:
— Ой-ле^{а} бàбо, стàра бàбо,
Защò дàваш бàло абà
Со сѐ крóсно, со сé разбòй?
Стàра баба отговòри:
— И е^{а} ѝмах до два сѝна,

До два сѝна, катò тèбе^а,
И тѝе^а са затвòрени,
Затвòрени, забрàвени,
Сè^{а}га òсем дèвет' гòдин,
Дèвет' гòдин половѝна,
Продàвам ги да си зéма,
Да си зèма мàлко парѝ,
Да òтплате^а мòйте^а сѝна.
Пак са тàкна нис ке^{а}ршѝе^а,
Нис ке^{а}ршѝе^а по сукàци,
Дè си срèшна нèговата,
Нèговата мàлка сèстра,
Че^а продàва тàнки дàре^а,
Тàнки дáре^а хе^{а}рѝле^{а}ни[46]),
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни.
Тóй ѝ вéли отговòри:
— Ойле^а мòме, мáлка мòме,
Защò дàваш тàнки дàре^а,
Тáнки дàре^а хе^{а}рѝле^{а}ни,
Хе^{а}рѝле^{а}ни, копрѝне^{а}ни?
Мàлка мòма отговòри:
— Аве^а ѝмам до два брàке^а,
До два брàке^а, катó тéбе^а
И тѝе^а са затвòре^{а}ни,
Затвòре^{а}ни, забрàве^{а}ни,
Сé^{а}га òсем дéвет' гòдин,
Дèвет' гòдин половѝна,
Ни са на цар' нажe^{а}лиа,
Ни на л'ỳде^а намилѝа;
Продáвам ги да си зèма,
Да си зéма мàлко парѝ,
Да òткупе^а мòйте^а брàке^а.
Той си тàкна нис ке^{а}ршѝе^а,
Нис ке^{а}ршѝе^а, по сукàци,
Дè си срè^{а}шна пъ^{а}рво л'ỳбе^а,
Че^а продàва мàшко дè^{а}те.
Той ѝ вèли, отговóри:
— Ойле^а бỳлка, млàда бỳлка,
Защò дàваш мàшко дè^{а}те?
Млàда бỳлка отговòри:

— Азе^{а} и́мах е^{а}днò л'ỳбе^{а},
Е^{а}днò л'ỳбе^{а}, катò тѐбе^{а},
Ми́ли дѐвер, като тѐбе^{а},
Тие^{а} ми са затвóрени,
Затвòрени, забрàве^{а}ни,
Сѐ^{а}га òсем дѐвет' гòдин,
Девет' гòдин половѝна,
Ни са на цар' наже^{а}лѝа,
Ни на л'уде^{а} намилѝа.
Продàвам го да си зѐма,
Да си зéма мàлко пари́,
Да òткупе^{а} мòйто л'убе^{а},
Мòйто л'убе^{а}, пъ^{а}рву л'ỳбе^{а},
Пъ^{а}рву л'убе^{а}, мили дѐвер.

Слушана отъ сжщия.

б). Помашки отъ Чепеларе.

Записалъ *Ст. Н. Шишковъ.*

1.

Моминска молба къмъ майка си.

Стàни ми, мàйч'у, сó^{а}бе^{а}ри
Але^{а}нку и ше^{а}лѝе^{а}нку,
Мòре^{а}ну и купрѝне^{а}нку[47]),
Чи ща де^{а}лѐчку да ѝда
Нах Х'ул'бѐцкана касабо^{а},
Тỳрце^{а}мне^{а}м измѐ^{а}т' да прàве^{а}м,
Пак ми е^{а} тỳрцки ни знàе^{а}м.
Пу ширòк кунàк да хòде^{а}м,
Бѐ^{а}ла купрѝна да прѐдам,
На висòк сарàй да сѐде^{а}м,
Ж'òл'ти алтò^{а}не^{а} да нѝже^{а}м.
Иди ми, мàйч'у, пòрукай,[49])
Мòине^{а} дрỳшки, 'улдàпки,[50])
Да ми зашѝват, зате^{а}гат,[51])
Мóйне^{а} т'ошки дàруве^{а},
Дàруве^{а}, òще^{а} спàп'уве^{а},[52])
Чи ща де^{а}лéчку да мѝнам,
Прис дéве^{а}т' чѐ^{а}ла висòки,

Дỳйна щат зимни вѐ^{а}труве^{а},
Лѐтна щат бѐ^{а}ли снѐ^{а}гуве^{а},
Та ми щат раздỳ дàруве̇^{а}
И наквàси щат сдàп'уве^{а}.

Слушана отъ Хасанъ Сюлюманъ, 1904 год.

2.

Момковъ помакъ и майчина утѣха.

Сѝчке^{а}мне^{а}м[53]) е^{а}зък стàналу,
Ала е^{а} мѐне^{а} нàй-е^{а}зък,
Чи си ми нѐмам прѝлика,
Ни ф сувà сѐлу, ни ф дрỳгу,
Ни ф сàе^{а} казò^{а}, ни ф дрỳга!
Майка му тѝху румòне^{а}:
— Пòстуй, пòче^{а}кай, сѝну л'у,
Е^{а} ти сам нашлà прѝлика:
Т'ò^{а}нку висòку мòме^{а}че^{н},
Амѝ е^{а} òще^{а} мàличку.
Дà си гулѐмку нарастѐ,
Да си ми фдàгне^{а}[54]) рỳбана;
Чи ми е^{а} ѐ^{а}це^{а} мàличку,
Ни ф стáн ни é флѝзалу,
Ни ф рудàн'[55]) ни é сѐ^{а}далу.

Слушана отъ сѫщия.

III Рѣчникъ съ обяснителни бѣлѣжки на нѣкои думи и езикови форми въ народнитѣ умотворения.

---

1. — **Насмѐ^{а}х** *нар.* (*Ахж-челебийска дума*), значи напротивъ, напукъ отговаря, правото не казва, а нарочно говори противно, криво, не истина. **Дỳма ми насме^{а}х** = говори ми опако да ме ядосва.

2. — **Изник** *сѫщ.*, *м. р.* (*Ахж-чел. и Руп.*) казватъ на изтокъ. **Изник слò^{а}нце^{а}, ут ѝзник дòйде^{а}** = изтокъ, отъ източна страна дойде.

3. — **Зàник** *сѫщ.*, *м. р.* (*Ахж-чел. и Руп.*) = западъ, западна страна.

4. — **Мамка** *сжщ., ж. р.* (*Ахж-ч. и Руп.*) измама. **Стуеан са мамка пудмами** = Стояна съ измама привлѣкоха, подмамиха.

5. — **Малеашина** *сжщ., ж. р.* **малеашини** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) казватъ малкитѣ момчета-овчарчета, които придружаватъ стадата, помагатъ на овчаритѣ и свикватъ на овчарския животъ и умѣние.

6. — **Дáх-дáхан'** *сжщ., м. р.* (*Родопска обща*) ,членувано, употрѣбителна турска дума въ Родопскитѣ говори, означава планина.

7. — **Кàйну** *сзюзъ*, (*Ахж-ч.*), **кахну́** (*Дарж-дер.*), както, каквото.

8. — **Хуратоа** *сжщ., ж. р.* **хуратѝ** *мн. ч.* (*Ахж-чел.*) повечето се срѣща въ пѣснитѣ, а по рѣдко въ говорътъ. Значи думи, приказки. **Лòши хуратѝ ми дума** = лоши думи ми дума, лоши, неприятни нѣща ми приказва.

9. — **Доаржеава** *сжщ., ж. р.* **доаржеави** *мн. ч.* (*Обща Род.*) срѣща се твърдѣ на често въ пѣснитѣ, пословицитѣ и приказкитѣ, но рѣдчинъ въ говорътъ. Има смисълъ на думитѣ защитникъ, покровитель, господарь, властъ. **Царʼу аʼу нáшеа доаржеаву** = Ти, царьо, нашъ господарьо, нашъ защитнико и пр.

10. — **Мáнах-а-у-и** *прил. кач.* (*Ахж-чел.*) показва нѣщо чисто, цѣло, несмѣсено и не прошарено съ нищо. **С мàнахи чʼòрни рабʼè** = значи ржбоветѣ изцѣло черни да бждатъ, а не прошарени. Употрѣбява се и въ смисълъ на нѣщо самò, единично, свободно: **тá еа мáнаха** = казватъ на жена, която нѣма дѣца да ѝ отнимать врѣмето, свободна е отъ извѣстни залиси. **Тòй еа мàнах, та дà гу стòри** = значи еди-кой си е самъ, безъ работа, та има свободно врѣме да извърши еди-каква си работа.

11. — **Пòдбулка-и** *сжщ., ж. р.* (*Ахж-чел.*), хубава домашна везена, или купешка кърпа, която годеникътъ дарява годеницата си въ врѣме на свадбата. Невѣстата (младата булка) носи тая кърпа връзъ раченикътъ си. Сжщо такава кърпа момковата майка носи при свадбата на синътъ си. [1])

[1]) Вижъ „Родопски старини" кн. II Обичаи въ Ахж-челебийската [illegible] Пловдивъ, Търговска печатница, 1888 год.

12. — **Жеᵃўка** *гл.* (*Ахж.чел. и Руп.*) казватъ, когато кучето жаловито вие, квичи.

13.— **'Ацеᵃ** *нар.* (*Ахж-ч.*) твърдѣ много.

14.— **Нйгу** *мѣст. (Дарж-дерско)* него. Въ говорътъ на тая покрайна въ дълбоката вжтрѣшность на Родопитѣ често **е** прѣминава въ **и**, каквото **зил, пеᵃтйл, трй-т'еᵃн, вйчеᵃр** и др. вмѣсто зелъ, пѣтелъ, третиятъ, вечерь и др. п.

15.— **Хàтеᵃ** *гл.* (*Дарж-дер. и помашко*) вмѣсто хайдете.

16.— **Зам** *съюзъ* (*Дарж-дер. и помашко)* та да, за да, за да може.

17.— **Пристàнали** *гл.* (*обща Род.*) съгласили се, приели.

18.— **Ми** *мѣст.* (*Дарж-дер.)* вмѣсто имъ.

19.— **Айнàва, айсáва, айтàва, айсеᵃва, айнеᵃва** *пок. м.* Дарждерски форми на показателното мѣстоимение, *ж. р.* тая, ето тая тукъ, оная тамъ, тѣзи, онѣзи.

20.— **Хйлеᵃ** *нар. Ахж-чел.* **хéлеᵃ**, вмѣсто непрѣменно, бездруго по тоя начинъ.

21.— **Нва, сва, тва**. Друга Дарж-дерска форма на мѣстоименията отъ ср. р. това, онова.

22.— **Будалѐᵃва** *прил.* (*Дарж-дер.)* **будалéᵃста, будалоᵃ** (*Ахж-чел.*) значи глупава, идиотъ, незлобива жена.

24.— **Теᵃ** *мѣс. (Дарж-дер.)* **тà** (*Ахж-чел.*) вмѣсто тя.

25.— **Мȍта, твȍта, мȍту, твóту** *мѣст.* (*Ахж-чел. и Дарж-дерско*) съкратена форма на мѣсто моята, твоята, моето, твоето.

26.— **Айсеᵃва** виж. по-горѣ *Nr.* 19.

27.— **Бъᵃреᵃд'нѐму** *мѣст.* (*Дарж-дер.*) **буд'нѐму, буд'нѐхи,** *мн. ч.* **буд'нѐм** (*Ахж-чел.*) вмѣсто нѣкому, на нѣкое, на нѣкои, баремъ на единъ, нито на едного, никому, на никого, на никоя и пр.

28.— **Дунȍ** *нар.* (*Дарж-дер.*) дѣто, кждѣто.

29.— **Мйже** *сжщ. м. р.* (*Дарж-дерско и помашко*), тъй извикватъ по старитѣ хора, вмѣсто чичо; въ нѣкои помашки села казватъ и **ўйко** вмѣсто чичо или мижо на всѣки мжжъ, безъ разлика на вѣра и народность, и изобщо на вънкашенъ човѣкъ.

30.— **Уднйл** *гл.* (*Родопска обща*) отнесълъ, занесълъ тамъ еди-какво си.

31. — **Кутри, кутра̀, кутрѝ, кутри-а-о-ту** *мѣст.* (*Дарж-дер. Ахж-чел. и помашко*) кой, коя, кое, кои, който, която, което, които.

32.— **Ко̀рсум** *нар.* (*Родопска обща*) вмѣсто ужъ, божемъ=ужъ е хитъръ човѣкъ.

33. — **Манѐ** *сжщ. мн. ч.* (*Родопска обща*) вмѣсто притча, басня. **С ман'о^а гу казва, да са се́^атаме^а**. Съ притча ино сказателно приказва, за да се разберемъ.

34.— **Идиндѝса** *гл.* турска дума, употрѣбителна въ Родопитѣ вмѣсто припечели, спечели.

35. — **Отцуви** *прил.* бащини. Тая дума не се срѣща въ говорътъ никждѣ въ Родопитѣ, освѣнъ прѣминала книжовно у извѣстни грамотни хора.

36.— **Да̀рбину** *прил.* (*Родопска обща*) даровито, талантливо, късметлия, съ щастие. **Госпуд' гу пударѝ с гулѐ^ама да̀рба** = Господь го е надарилъ съ голѣмо щастие, съ богатство, съ умствени способности и пр.

37. — **Про̀ше^ати** *сжщ.* (*Дарж-дер.*) пжтища, права посока, ходене.

38. — **Дилид'би** *сжщ.* (*Дарж-дер*) дѣлба, дѣлъ, това, що ми се пада по право.

39. — **Исту̀ре^ат** *гл.* (*Родопска обща*) изтърсятъ.

40. — **Ру̀хо** *сжщ.* (*Родопска обща*) тукъ означава дреха, облѣкло, а другадѣ (*Ахж-ч.*, *Руп. и др.*) съ това име казватъ на малки кжсове отъ дреха, парче отъ аба или другъ домашенъ платъ. Отъ тукъ и думата **руха̀льник** (*Ахж-чел.*), съ която именуватъ торба, кошница, въ която се събиратъ и пазятъ дребнитѣ изрѣзи парчета отъ дрехи и платове.

41. — **Ма̀шко** *прил.* мжжко дѣте.

42. — **Дѐ^атина** *прил.* **де^атѝне^ава** (*Рупчоско*) казватъ на непраздна, трудна жена.

43. — **Ру̀ке^а** тукъ означава собствено име.

44. — **Та̀кна** *гл.* разбира се тръгна, отиде.

45. **Ба̀ло** не се разбира *бале* (топъ) или *бѣла* трѣбва да е тая дума въ пѣсеньта.

46. — **Хе^арѝле^ани** *прил.* въ Родопитѣ другадѣ тая дума е не позната. Разбирай, добрѣ изработени, изящни дрехи и др.

47. — **Але^а^нку, шеа^лме^анку, море^а^ну и купрйне^а^нку** *прил.*, тѣзи думи се срѣщатъ най-много въ пѣснитѣ, когато да се обозначатъ моминскитѣ дарове (прикя), която винаги е пъстра по цвѣтоветѣ и краскитѣ си.

49. — **Пòрукай,** нѣкждѣ и смекчено **пор'укай** *гл.* (*Обща Родопска*), вмѣсто повикай, извикай.

50. — **'Улдашка-и** турска дума, твърдѣ много употрѣбителна въ Родопскитѣ пѣсни, вмѣсто съпжтници, другарки.

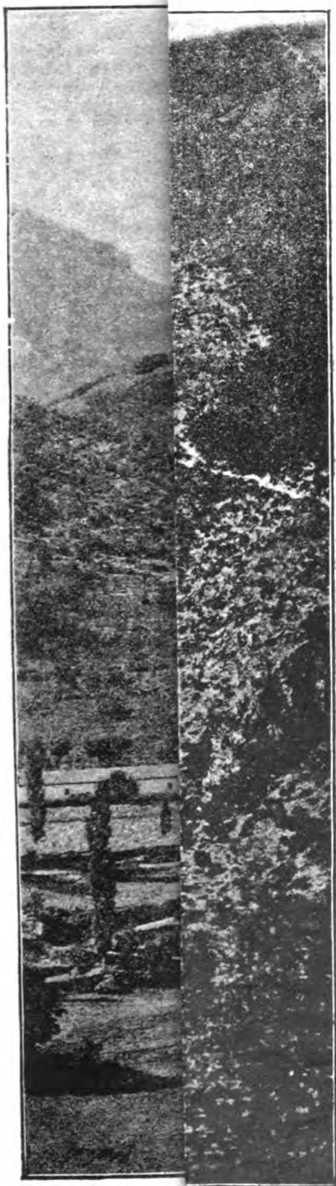
51. — **Зате^а^гат** *гл.* (*Обща Родопска*), когато се събиратъ нѣща и свързватъ добрѣ, стегнато, да не се лесно разтърсватъ и разхвърлятъ.

52. **Спап', спàп'уве^а^** *сжщ.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), казватъ изобщо на момината прикя, състояща споредъ обичаитѣ отъ дрехи, покривки, постелки и друга покжщнина, която родителитѣ ѝ даватъ при отдѣлянето ѝ отъ домътъ бащинъ.

53. — **Сѝчке^а^мне^а^м** *мѣст.* (*Ахж-ч.*, *Дарж-дер.* и *Рупчоско*), това е стара падежна форма на дателенъ падежъ, което е обща и въ говоръть и въ пѣснитѣ. Сжществува тя и въ сжщ. и прилагателнитѣ думи: **'унаце^а^м, 'унаце^а^мне^а^м, те^а^м, се^а^м, висóке^а^мне^а^м, стàре^а^мсе^а^м, млàде^а^мте^а^м** и пр. вмѣсто на юнацитѣ, на високитѣ, на старитѣ, на младитѣ. Един. число е **стàре^а^ну хи, млàде^а^сухи, стáрусуму, де^а^те^а^ну му** и пр.

54. — **Фдѝгне^а^ рỳбана** означава да дойде на възрасть, че да може да носи и ѝ приличатъ момински и булкински дрехи и накити.

55. — **Рудан'** *сжщ.*, *ед. ч.* (*Обща Родопска*), се казва на чекрькътъ, съ който се преде прежда, или навива и осуква.

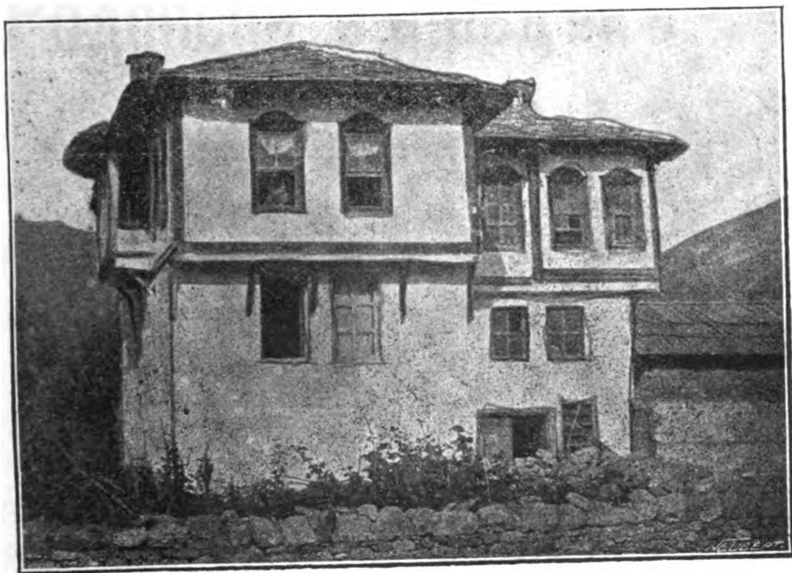

Къмъ статията „Христо Г. Дановъ“ стр. 148.

Христо Груевъ Дановъ,
роденъ на 27 Юлий 1828 година.

Къмъ статията „Материали за веществената култура изъ Родопитѣ“ стр. 156.

По фотографията на Крумъ Савовъ.

Типъ на Срѣдно-Родопска кжща отъ по ново врѣме.